

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MANEDSSKRIFT

NUMMER 4
APRIL

1990

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund
for Sønderjylland

Abonnementspris
110 kr. årligt
incl. moms
og forsendelse.

Enkeltnumre koster
15 kr. pr. stk.

Ekspedition:
Historisk Samfund
for Sønderjylland,
Sekretariat,
Haderslevvej 45,
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 46 83.
Kontortid, ma.-fr.
kl. 9-13.

Redaktion:
Inge Adriansen,
Museet på
Sønderborg Slot
6400 Sønderborg

Steen W. Andersen
Haderslev Museum
6100 Haderslev

Henrik Fangel (ansv.)
Institut for sønder-
jyske lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa

Sønderjysk Månedsskrift
indtages på bånd, der kan
lånes på biblioteket

Sats/montage:
Aabenraa Fotosats ApS
Tryk: Aabenraa Bogtrykkeri

I dette nummer:

- Operation Weserübung – det tyske angreb på Danmark og Norge den 9. april 1940* 99
Historikeren Henrik Skov Kristensen fortæller om den politiske og militære baggrund for Danmarks besættelse den 9. april 1940.
- Mine oplevelser og indtryk som lejrkommandant på Søgaard i dagene omkring den 9. april 1940* 112
Lejrkommandanten i Søgård i 1940, oberstløjtnant P. F. L. B. Hintz, giver en øjenvidneskildring af kampene i Sønderjylland langs hovedvej 10 den 9. april 1940.
- Med tyskerne i hælene – den 9. april 1940 genoplevet af en soldat, der var med* 126
Ole Hauritz, Aabenraa, var med som menig soldat den 9. april 1940 og fortæller her – 50 år efter – om sine oplevelser.
- »Det var vore venner«. Besættelsesårene oplevet af en hjemmetysk dreng* 131
Forfatteren Gynther Hansen, Varnæs, fortæller om sine oplevelser i tiden april 1940 - maj 1945, og om hvorfor han besluttede at blive dansk.
- Retningslinjer for den personlige omgang med den danske befolkning* 138
Et hemmeligt dokument, som de tyske besættelsestropper var udstyret med, fortæller om, hvordan danskerne var i 1940, og hvordan man som tysk soldat skulle optræde overfor dem.
- Det sker – på de nordlesvigske museer* 140
Om udstillinger og arrangementer på museerne – og om en nyopstilling på Tønder Museum.
- Litteratur om den 9. april 1940* 142
For den der vil vide mere, er der her en fortegnelse over, hvad der findes på tryk om begivenhederne i Sønderjylland den 9. april 1940.
- Kampene i Haderslev den 9. april 1940* 144
Henrik Fangel, Aabenraa, beretter kort om, hvad der skete i Haderslev tidligt om morgenen den 9. april 1940.

Forsidebilledet viser de tyske besættelsestropper, der passerer kasernen i Haderslev på vej imod nord om formiddagen den 9. april, efter at al modstand fra dansk side var ophørt. De tyske tropper blev fulgt af jagerfly – et af dem dykker her ned over de tyske soldater, hvis opmærksomhed er fanget af endnu et fly. Om de begivenheder i Haderslev, der gik forud herfor, fortælles på side 144.

Haderslev var et af de steder, hvor det danske militær forsøgte at standse den tyske invasion den 9. april 1940. På Sønderbro var opstillet en 37 mm feltkanon. Her ses besætningen, før tyskerne nåede frem. To af soldaterne, kornet Frode Vesterby og menig Hans Chr. Hansen blev dræbt, de tre andre hårdt såret. Fot. Haderslev byhistoriske Arkiv

Operation Weserübung

– det tyske angreb på Danmark og Norge den 9. april 1940

50-året for tyskernes besættelse af Danmark den 9. april 1940 markeres med udsendelsen af dette særnummer af Sønderjysk Månedsskrift. Det omhandler ikke kun begivenhederne den 9. april, men belyser også andre sider af besættelsestiden frem til befrielsen den 5. maj 1945.

Indledningsvis bringes en redegørelse for den storpolitiske baggrund for begivenhederne den 9. april og for det tyske overfald på Danmark. Denne redegørelse er skrevet af lederen af Museet for Frøslevlejren og Dansk Røde Kors Museum, Henrik Skov Kristensen, der er historiker og inddrager de nyeste forskningsresultater i denne oversigt. Den afsluttes med en kommenteret liste over dansksproget litteratur om den 9. april 1940.

Optakten til den 9. april

Det tyske militære overfald på Danmark og Norge den 9. april 1940, med kodeordet »Operation Weserübung«, var ikke, som både samtiden og eftertiden udlagde det, en gennem længere tid nøje planlagt militæroperation, som var en naturlig konsekvens af Hitlers ekspansionstrang. Tværtom var operationen en særdeles dristig improvisation, som Hitler følte sig tvunget til at sætte i værk på grund af et sammenløb af flere handlingslinier, såvel udenfor som indenfor Tysklands grænser. Handlingslinier som i vid udstrækning lå udenfor Hitlers kontrol.

Mod Hitlers forventning var det ikke lykkedes at indkapsle felttoget mod

Polen, som blev påbegyndt den 3. september 1939, til et tysk-polsk anliggende. Som bekendt havde vestmagterne, dvs. Storbritannien og Frankrig, garanteret Polens suverænitet, men endnu inden de havde formået andet end at leve op til deres traktatmæssige forpligtelser og til Hitlers store overraskelse erklære Tyskland krig, var Hitlers »blitzkrigsmaskine« rullet hen over de underlegne polakker – tre uger tog det. Polakkernes muligheder for at forsvare sig var så sandelig heller ikke blevet forbedret af, at de på grund af russernes indtrængen fra øst var blevet involveret i en to-frontsrig. Mens Hitler og Stalin mod slutningen af september delte rovet, forholdt franskmændene sig passive bag Maginotlinien. Briterne sad på den anden side af Nordsøen, bortset fra den ekspeditionsstyrke, som i begyndelsen af september var blevet overført til Frankrig. Vel havde vestmagterne garanteret Polen, men i realiteten kunne de ikke komme til undsætning.

Den 6. oktober tilbød Hitler storsindet vestmagterne fred, men blev afvist. Det næste halve års tid tog ingen af de krigsførende parter militære initiativer, så det er ikke uden grund at briterne døbte denne fase af krigen »the phoney war«, den forlorne krig.

Den rolige situation betød dog ingenlunde, at Hitler sad uvirksom hen. Umiddelbart efter det vellykkede felttog mod Polen gav Hitler sin generalstab ordre til at forberede »Fall Gelb«, storoffensiven mod Frankrig. Hitler satte sin lid til, at et fransk nederlag kunne afslutte krigen i Vesteuropa, fordi briterne så ville indse det formålsløse i at fortsætte krigen og slutte fred. Dette ville på længere sigt betyde, at Hitler kunne koncentrere sig om sin ideologiske hovedfjende, det kommunistiske Sovjetunionen.

Til trods for Hitlers almægtighed, stod det dog ikke i hans magt at bestemme vejret. Gang på gang måtte felttoget mod Frankrig udskydes på grund af vejrforholdene, og i januar 1940 opgav der Führer definitivt at gennemføre projektet inden forårets komme.

Mens Hitler var overbevist om, at afgørelsen skulle finde sted i Frankrig, tænkte overkommandoen for den tyske krigsmarine i helt andre baner. Storadmiral Raeder var overbevist om, at Storbritannien skulle besejres på havet. Storbritannien havde en langt stærkere flåde end Tyskland. Raeder arbejdede derfor ikke mod en direkte konfrontation mellem de to flåder. Derimod håbede han gennem en blokade af øriget Storbritannien at kunne udsulte briterne og derved tvinge dem til kapitulation. Hovedslaget skulle foregå i Atlanten, og Raeders våben var udlægning af miner, samt intensive ubådsangreb mod de britiske forsyningslinier, hovedsageligt fra USA. Problemet var blot, at hertil behøvede den tyske krigsmarine baser, som kunne lette adgangen til Atlanten. Den franske atlantehavskyst var ideel, men Raeder følte sig ikke overbevist om, at man indenfor den nærmeste tid ville kunne vinde fodfæste der. Derfor vendte han blikket mod nord, mod Norges vestkyst.

Den 10. oktober 1939 forelagde Raeder Hitler tanken om at skaffe sig støttepunkter på den norske kyst. Føreren lovede at overveje sagen, men i virkeligheden interesserede tanken ham ikke synderligt. Hitler tænkte i Frankrigs-baner. Den storpolitiske udvikling skulle dog vise sig at udvikle sig til gunst for Raeders nordvendte blik.

Vestmagterne førte en meget defensiv og afventende politik på landjorden

Hitler under planlægning i »Førerhovedkvarteret« sammen med hærens øverstkommanderende, general Walter v Brauschitsch, til højre storadmiral Raeder. Efter »Fem års kamp for friheden«, bind 2.

og i luften, hvor de på det tidspunkt var tyskerne underlegne mht. rustninger. Ganske anderledes så situationen ud på havet, hvor man fra første færd tænkte i mere offensive baner. Man forsøgte nu at afskære Tyskland fra forsyninger udefra, ganske som briterne havde praktiseret under Første Verdenskrig. Herved kom de skandinaviske, neutrale lande i søgelyset. Især var vestmagterne interesserede i at afskære Tyskland fra eksporten af jernmalm fra Nordsverige, som i vinterhalvåret, når Østersøhavnene var tilfrosne, blev udskibet fra den norske havn Narvik. Herfra transporterede tyske dampere malmen syd på gennem norsk territorialfarvand – og dermed uden for den engelske flådes lovlige operationsområde. De britiske eksperter i økonomisk krigsførelse havde regnet ud, at den tyske krigsindustri ville bryde totalt sammen i løbet af et halvt års tid, hvis man kunne forhindre malmtrafikken

fra nord. Så det er ikke underligt, at dette var et højt prioriteret britisk mål. På de britiske stabsskriveborde lå der udkast til to planer: En beskeden, hvor man ved mineudlægning eller flådeaktivitet i norsk territorialfarvand blokerede trafikken langs den norske vestkyst, og en omfattende, hvor man ved en militær tilstedeværelse på landjorden satte en stopper for den svenske transport. Den første ville kun have begrænset virkning, idet der, når isen i Bottenhavet brød op, ville være mulighed for at udskibe malmen fra svenske havne. Derfor satte man focus på den anden plan. Fælles for de to planer var dog, at iværksættelsen af dem ville betyde en krænkelse af neutrale landes neutralitet! Set i bakspejlet overvurderede vestmagterne betydningen af den svenske malm kolossalt, men det er en konstatering, som naturligvis kun har akademisk interesse i denne sammenhæng.

Den 30. november fik vestmagternes skandinaviens-politik helt nye perspektiver ved Sovjets angreb på Finland. Finlands kamp mod den røde Goliath var i den grad omgærdet af international sympati, at vestmagterne håbede på, at det ville være umuligt for nordmændene og svenskerne at nægte en vestallieret ekspeditionsstyrke at marchere igennem til den finske front, for at komme finnerne til undsætning. Planen var så, at en del af ekspeditions-korpset skulle standse og sørge for, at malmtransporten blev stoppet. Her havde vestmagterne dog forregnet sig, for både Norge og Sverige fastholdt deres neutrale status.

I de næste uger drøftedes det, hvorvidt man skulle landsætte ekspeditionsstyrken *uden* forudgående norsk-svensk accept. Især den franske ministerpræsident Daladier var ivrig efter at planen skulle sættes i værk. Han havde store indenrigspolitiske vanskeligheder, da nationlforsamlingen i stigende grad var utålmodig pga. den passive krigsførelse. Ydermere var det i Frankrigs interesse at få oprettet en aflastningsfront, langt fra Frankrig, fordi alt tydede på, at det, ganske som under Første Verdenskrig, ville blive Frankrig, som måtte lægge territorium til en eventuel konfrontation. Den britiske regering var dog i tvivl. Een varm støtte havde Daladier dog her, nemlig marineminister Winston Churchill.

Den 12. marts besluttede det britiske kabinet endelig at sætte aktionen i værk. Den skulle indledes med en britisk flådedemonstration ud for Narvik, suppleret med diplomatisk pres, som skulle tvinge Norge og Sverige til at bøje sig. Imidlertid indløb der natten mellem den 12. og 13. marts meddelelse om, at Finland og Sovjet havde sluttet fred. Dermed var det politiske grundlag for aktionen trukket bort.

Natten til den 8. april 1940 - det skulle vise sig at være et særdeles belejligt tidspunkt for den tyske propaganda - krænkede briterne norsk territorialfarvand ved at udlægge miner her. Historikere har diskuteret, hvorvidt dette skridt var optakten til iværksættelse af den tidligere planlagte invasion, *eller* om mineringen var udtryk for den tidligere nævnte beskedne plan. Meget taler for det sidste, for få dage efter den russisk-finske fredsslutning blev de britiske divisioner, som skulle have udgjort operationens hovedstyrke, nemlig sendt til fronten i Frankrig, og de skibe, som skulle have transporteret de franske tropper, blev sat til at udføre andre opgaver.

I mellemtiden havde Hitler rettet blikket mod Skandinavien.

Den 8. december 1939 havde Storamiral Raeder igen været hos føreren, for at henlede dennes opmærksomhed på Norge. Nu ønskede Raeder, at *hele* Norge skulle besættes. Hitler var imidlertid stadig ikke lydhør.

Tre dage senere fik Raeder dog nyt håb om at påvirke føreren, som fremdeles kun tænkte i vestoffensive baner. Raeder fik besøg af den norske Nazileder Qvisling, som betroede Raeder, at han påtænkte et statskup i Norge. Større indtryk har det nok gjort, at Qvisling, som tidligere havde været norsk forsvarsminister, kunne berette om den stærkt pro-britiske norske regering - en regering, som ifølge Qvisling blot ventede med åbne arme på en vestallieret invasion af Norge. Raeder sørgede for, at Qvisling fik lejlighed til at fortælle dette til Hitler, som derefter gav værnemagtens overkommando ordre til at undersøge, hvordan man i givet fald kunne sætte sig i besiddelse af Norge. Resultatet af denne og andre stabsstudier pegede ikke umiddelbart på et tysk felttog mod Norge. Det

De to flyvepladser i Aalborg-området spillede en afgørende rolle under det tyske Norgesfelttog. Den lille flyveplads, Aalborg Øst, var dog lidet egnet til de tunge tyske fly, som ofte havarerede under landingen, ganske som her på dette billede, der er taget den 9. april 1940. Efter »Vestallierede luftangreb i Danmark under 2. verdenskrig.«

er dog værd at bemærke, at det blev konstateret, at det var uholdbart for Tyskland, hvis briterne gik i land i Norge. På den anden side fandt man ikke noget der tydede på, at Norge og Sverige ikke ville stå fast ved deres neutralitet.

Præcis *hvad* der fik værnemagtens overkommando til den 5. februar 1940 at påbegynde en operativ planlægning af et angreb på Norge er omstridt. Der er ingen tvivl om, at vestmagternes åbenlyse interesse for Skandinavien, sådan som den kom til udtryk i tyske efterretningsrapporter, men såmænd også åbent i den franske presse, har haft indflydelse på Hitler. Så det vigtigste incitament for Hitler synes ganske enkelt at have været at komme et vestligt angreb i forkøbet!

Først nu fik Danmark en plads i den tyske militære planlægning. Værnemagtens overkommando foreslog, at man ved at lægge pres på den danske regering skulle sikre det tyske flyvevåben en mellemlandeplads på Aalborg

lufthavn. Om en egentlig besættelse af Danmark, var der endnu ikke tale.

Selv om den stab, som tog sig af behandlingen af Norgesfelttoget, først afsluttede sit arbejde den 26. februar, havde Hitler allerede en uge tidligere sat Norgesfelttoget på programmet. Den 20. februar udnævnte han general Falkenhorst til chef for operationen, og den 1. marts udsendte Hitler generalordren om operationens iværksættelse. Samtidig blev den første gang navngivet: Operation Weserübung. Det, der sandsynligvis fik Hitler til at beslutte sig endeligt, var en tildragelse i den norske Jøssingfjord natten mellem den 16. og 17. februar 1940. Det tyske tankskib Altmark, som havde tilfangetagne, britiske marinere ombord, blev på norsk territorialfarvand bordet af et prisemandskab fra den britiske destroyer Cossack. 300 britiske fanger blev befriet, uden at norske flådefartøjer greb ind overfor den britiske krænkelse (og for såvidt den tyske!). Hitler blev rasende over hændelsen, og den be-

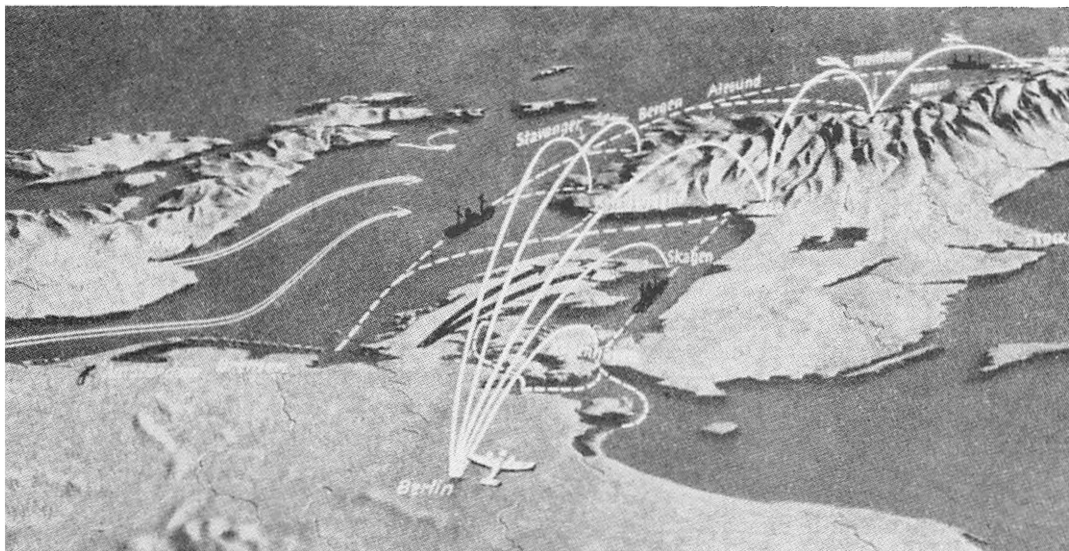
kræftede også for ham, at nordmændene ikke selv formåede at hævde deres neutralitet.

I de sidste dage af februar arbejdede tyskerne intenst med Weserübung, og planen blev ændret på flere væsentlige punkter. Fra et dansk synspunkt er det interessant, at planen nu omfattede en besættelse af Danmark. Det skyldtes ikke, at Danmarks neutralitet blev betvivlet fra tysk side, ej heller at man regnede med, at vestmagterne var militært interesserede i Danmark; Årsagen var, at det tyske Luftwaffe den 21. februar havde erklæret sig utilfreds med, at den tyske kontrol over Aalborg lufthavn skulle være afhængig af et politisk pres fra tysk side. Herved kunne kostbar tid gå til spilde med hensyn til at bringe forsyninger frem til tropperne i Norge. I de følgende dage rejste endvidere krigsmarinen krav om at benytte havnene i Skagen og Frederikshavn til overførsel af forsyninger og tropper til Norge. Hermed var Danmarks skæbne beseglet, selv om det betød, at Hitler måtte afsætte flere tropper, end han havde regnet med til Norgesfelttoget.

Meddelelsen om den finsk-russiske fredsslutning den 12. marts fik tyskerne til at geare ned. Hitler skønnede nu, at der ikke var en overhængende fare for en allieret landgang i Norge. Opgive operationen, nu hvor hjulene var sat i gang, gjorde han dog ikke. Den 20. marts meldte Falkenhorst alt klar, men på grund af den hårde vinter, som betød tilisning af de danske farvande, blev Weserübung først sat i værk den 9. april tidligt om morgenen, det tidspunkt Hitler den 2. april havde fastsat til Weser-dag.

På baggrund af handlingsforløbet fra krigsudbruddet frem til den 9. april 1940 må man med hensyn til den tyske invasion af Danmark og Norge konkludere at:

der fundamentalt set var tale om et præventivt træk fra Hitlers side – et træk, som han følte sig presset til af omstændigheder, han ikke selv var herre over. Med tyske øjne ville den ideelle situation have været et neutralt Danmark og Norge, hvor handelen til og fra Tyskland foregik frit. Danmarks hovedeksportartikel til Tyskland var landbrugsvarer, og det var lykkedes for den danske regering at overbevise tyskerne om, at denne eksport ikke ville kunne fortsætte, hvis Danmark blev afskåret fra at importere oversøiske foderstoffer og kunstgødning. Og det ville være konsekvensen i tilfælde af tysk besættelse af Danmark, fordi Storbritannien ville være i stand til at stoppe den danske import af disse varer. Det skulle vise sig, at dansk landbrug klarede sig endda uden denne import. Men ved krigsudbruddet regnede både britiske og tyske økonomiske eksperter med, at en tysk besættelse af Danmark ville medføre en økonomisk belastning for Tyskland, især hvis krigen ville blive af længere varighed. Den megen snak om, at tyskerne ønskede at sikre sig et godt spisekammer i Danmark, er i høj grad præget af efterrationaliseringer. I de tyske begrundelser for Operation Weserübung nævnes intet om dansk flæsk og smør. Danmark, eller rettere nogle enkelte lokaliteter i Nordjylland, blev udelukkende betragtet som en nødvendig trædesten til hovedmålet, nemlig Norge. Det er iøvrigt stærkt tvivlsomt, om hele Operation Weserübung overhovedet var blevet sat i værk, hvis ikke vejrguderne havde forhindret Hitlers felttog mod Frankrig. Som dette felttog gik, indbragte det ikke blot tyskerne malm (f.eks. Lorraine i det nordlige Frankrig), men også ideelle ubådsbaser på den franske atlantehavskyst.

Tysk fremstilling af »Operation Weserübung«. Det fremgår tydeligt, at Danmark er springbrædt til Norge, selvom tegneren har placeret Ålborg på Skagen. Efter »Fem års kamp for friheden«, bind 2.

Det tyske militære overfald

Selv om mange har givet udtryk for det modsatte (især med et kraftigt blik i bakspejlet), ja, så kom den måde, hvorpå det tyske fremstød mod nord formede sig, som en stor overraskelse. Både vestmagter, Norge og Danmark blev overrumplet. Det var så sandelig også en forudsætning for, at det tyske forehavende kunne lykkes – for fra et maritimt synspunkt stred den tyske operation mod enhver sund fornuft. At erobre Danmark udgjorde ikke noget problem, og også i Skagerak kunne den tyske flåde gøre sig så stærkt gældende, at briterne nok ville være i stand til at forstyre, men ikke forhindre transporten af tropper og materiel til Sydnorge. Men landgangene så langt nord på som Trondhjem og Narvik lignede det rene galimatias. De tyske skibe skulle nemlig sejle gennem et farvand, som beherskedes af den magtfulde britiske flåde. Netop dette forhold, at

operationen stred mod al logik, bevirkede, at alle fejltydede tyskernes hensigter. Og da man blev klar over fadæsen, var det i realiteten for sent. At noget gærede i Nordtyskland og de nordtyske havne, tydede et og andet på allerede omkring den 2. april. De militære efterretningsvæsenere kunne berette om indskibning af tropper og forsyninger, men hvad hensigten var, kunne de ikke sige med sikkerhed. Vi ved nu, at de første transportskibe stak i søen med kurs nordpå allerede den 2. april. Alarmerende meldinger kom der også fra de nordiske landes gesandtskaber i Berlin. Og mere eller mindre rygteagtige forlydender nåede den britiske og franske presse. Een fremragende efterretning fik man i disse dage – ihvertfald set med bagkloge øjne. Den hollandske militærattaché i Berlin, Sas, meddelte den 4. april til bl. a. sin danske kollega i Berlin, Kjølsten, at han fra en kilde, som var placeret i den

tyske overkommando, havde erfaret, at der forestod et angreb på Danmark og senere Sydnorge. Det viste sig senere, at Sas' kilde var oberst Hans Oster, næstkommanderende i den militære efterretningstjeneste Abwehr. Ved at lade planen »sive« ønskede Oster at fremkalde en militær fiasko for Hitler og derved øge sandsynligheden for, at Hitler kunne sættes fra bestillingen som fører. Oster var iøvrigt en af de tyske officerer, som blev henrettet efter juli-sammensværgelsen mod Hitler i 1944.

Kjølsen sørgede naturligvis for, at efterretningen kom til København, hvor den vakte behørig foruroligelse. Et ministermøde blev afholdt, der blev indhentet yderligere oplysninger i Oslo og Stockholm (som var rimeligt beroligende), og de danske værnschefer blev konsulteret. Konklusionen var, ikke mindst tilskyndet af flådens chef, viceadmiral Rechnitzer, at efterretningen var for »tyk«. Et så eklatant forræderi kunne ingen højtstående tysk officer begå. Hensigten fra tysk side måtte være at vildele, for at afprøve de nordiske regerings reaktioner. Da Kjølsen selv i sin næste indberetning var inde på de samme tanker, valgte man intet at foretage sig, der kunne provokere tyskerne, herunder f.eks. en form for mobilisering. Hærchefen, general Prior, var indstillet på at indkalde seks årgange til en kort øvelse, men Rechnitzer frarådede stærkt dette - og blev støttet af forsvarsminister Alsing Andersen.

Først den 8. april stod det klart, at en operation af en eller anden art mod Danmark var i gang. Meldinger om tyske troppebevægelser nord for Hamburg begyndte at indløbe fra den danske efterretningsofficer ritmester Lunding, der arbejdede lige nord for grænsen. Endvidere indløb der nu også

rapporter om massive tyske flådebevægelser nordpå gennem Storebælt. I Nordsøen gjorde britiske recognosceringsfly tilsvarende observationer, så der var altså kraftige indicier på, at også noget var i gang mod Norge. Men den instans, som i givet fald kunne sætte en kæp i hjulet på det tyske Norgesfelttog, nemlig det britiske admiralitet, tolkede de tyske bevægelser som et forsøg på at bryde ud i Nordatlanten for her at jage britiske skibe. Derfor blev de britiske flådeenheder beordret mod nord for at standse tyskerne mellem Skotland og Island. Briterne savnede ganske enkelt fantasi til at forestille sig, at tyskerne ville risikere at løbe spidsrod og sætte den tyske overfladeflådes eksistens på spil. På trods af at den tyske overraskelsestaktik lykkedes, skulle den tyske krigsmarine komme til at miste en tredjedel af invasionsflåden under Norgesfelttoget - et tab, som krigsmarinen aldrig helt forvandt under krigen.

Men tilbage til dilemmaet i København. På baggrund af den spændte situationen foreslog general Prior, at forsvarsministeren foranledigede hele den danske sikringsstyrke indkaldt, men på et ministermøde enedes man om ikke at foretage sig noget, som kunne give tyskerne et påskud til at angribe. Man besluttede dog at sætte militæret i alarmberedskab og indkalde 400 mand til artilleriskibet Niels Juhl. Pga. en misforståelse opfattede Rechnitzer ikke alarmberedskabet som gældende for flåden. Selv om hverken general Prior eller hans generalstabschef Gørtz troede på et tysk angreb den følgende dag, anmodede Prior på ny om indkaldelser og troppeforskydninger ved grænsen. Medvirkende til, at dette ikke blev imødekommet af politikerne var, at den tyske gesandt om eftermiddagen den 8. april mødte

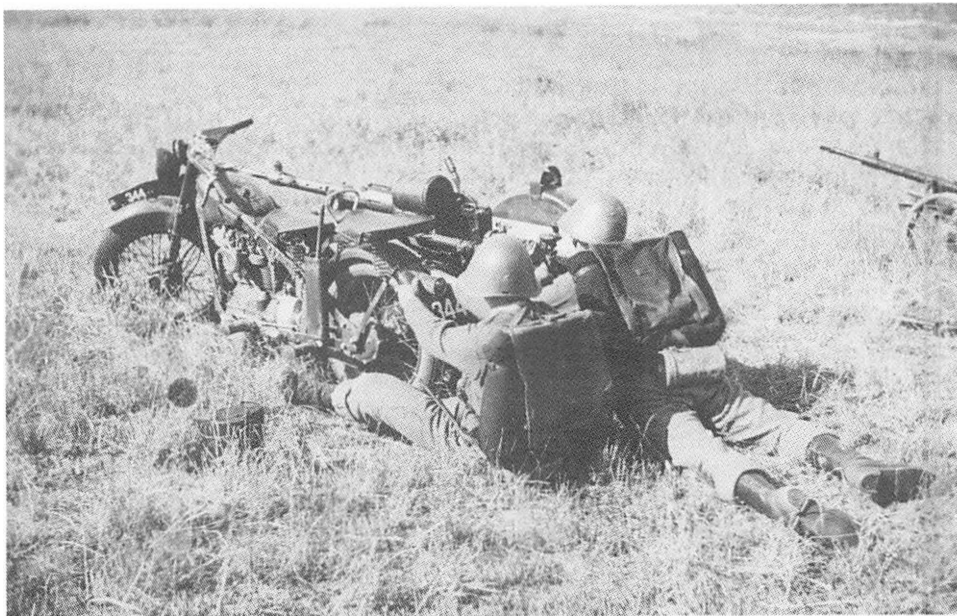
op hos udenrigsminister Munch med den truende mine på: En dansk mobilisering ville kunne misforstås i Berlin, og det ville kunne få de ulykkeligste følger for det dansk/tyske forhold. Prior syntes heller ikke mere foruroliget, end at han ved 19-tiden om aftenen ophævede alarmberedskabet for hele landet - Sønderjylland undtaget - for ikke at trætte soldaterne mere end højst nødvendigt. Det har siden vakt megen forargelse, at Prior og Gørtz om aftenen den 8. april tog hjem fra Forsvarsministeriet for at få sig en lur i hjemlige omgivelser. Det virker da også umiddelbart grotesk, men de regnede med, at hvis noget var umiddelbart forestående, ville tyskerne først aflevere et ultimatum til den danske regering. Det ville give en tidsfrist på 4-5 timer. Netop i Priors og Gørtz' argument ser man en anden baggrund for, at det tyske angreb kom så overraskende: Endnu i 1940 troede man at leve under »civiliserede« forhold. Priors og andres forestillingsverden tilsagde dem, at først ville der komme et ultimatum og dernæst en krigserklæring!

Ingen af delene kom, inden tyske tropper rykkede over grænsen ved Kruså kl. 4.15 den 9. april. Kort forinden var tre grænsegendarmer blevet skudt af civilklædte tyskere i Padborg.

Nogenlunde samtidig blev tyske tropper landsat på en række punkter rundt om i landet. Bortset fra at Luftwaffe angreb og ødelagde fly på jorden på Værløse flyveplads, kom det kun til *egentlige kamphandlinger* i Sønderjylland. I alt var der i Jylland stationeret 3.300 uddannede danske tropper, hvoraf kun en del befandt sig i Sønderjylland. I tilfælde af et tysk angreb havde de tropper, som var garnisoneret i nærheden af grænsen, forholdsordre til at koncentrere et forsvar omkring Sdr. Hostrup syd for Aabenraa. På grund af

begivenhedernes fart måtte Jyske Division dog opgave denne plan og søgte i stedet at samle tropperne omkring Vejleå-stillingen. Befaling herom udgik klokken 5.30, men den nåede ikke at blive udført, førend regeringen havde beordret, at al militær modstand skulle indstilles. Da meldingen om grænseoverskridelsen kom, søgte de i området stationerede tropper til de stillinger, som i forvejen var udpeget, men efter regeringsordre ikke var *forberedt*. Denne manglende forberedelse skal ses på baggrund af regeringens frygt for at provokere en tysk reaktion. De fåtallige danske soldater blev involveret i kortvarige træfninger bl. a. ved Hokkerup, Bjærgskov, Bredevad og i Haderslev. Den tyske overmagt var ganske overvældende, både med hensyn til antallet af soldater og med hensyn til bevæbning. På tysk side deltog en infanteridivision og en motoriseret infanteribrigade, hvoraf alene divisionen talte ca. 15.000 mand. Derudover indsatte Luftwaffe enkelte fly til direkte støtte for landtropperne. Billedet var altså en numerisk underlegen dansk styrke, hvis materiel typisk bestod af danske Nimbus-motorcykler, hvorpå der var monteret danske Madsen-kanoner og rekylgeværer. Overfor den sværere del af det tyske panser, var disse våben ikke særligt virkningsfulde. Det kom bl. a. til udtryk under en træfning ved Lundtoftebjerg. Et dansk skud med 20 mm-kanonen mod en tysk tank prellede af uden virkning, hvorpå skytten på bredt jysk kundgjorde, at »det ikke er det rene pap de kører med«. Det lykkedes dog i flere tilfælde at ødelægge og beskadige de lettere tyske kampvogne.

Den tyske, motoriserede brigade hastede nordpå for at sikre Aalborg og Frederikshavn til støtte for operationerne i Norge. Sikringen af Aalborg

20 mm Madsen-kanon monteret på Nimbus motorcykel. Fot. Th. Christesen, Aabenraa, i *Historiske Samlinger, Aabenraa*.

lufthavn allerede på førstedagen af Norgesfelttoget blev tillagt så stor betydning, at tyskerne udførte krigshistoriens første landsætning af faldskærmstropper. Disses eksistens skulle egentlig have været en militær hemmelighed, indtil offensiven i vest blev sat ind. Brugen af faldskærmstropper mod Aalborg er blot eet eksempel på, at forestillingerne om en særdeles effektiv tysk efterretningstjeneste i Danmark forud for besættelsen er en myte (som iøvrigt stadig lever i bedste velgående). Tyskerne regnede med, at der var stationeret danske tropper i området, hvilket ikke var tilfældet.

Til besættelsen af øerne havde tyskerne afsat en division, som gik i land i havne på Fyn, Falster og Sjælland. I Gedser kom de tyske tropper fredeligt ind med færgen. Det gav anledning til

sarkastiske bemærkninger om, at de vistnok endda havde betalt billet. Til sikring af Storstrømsbroen anvendte tyskerne også faldskærmstropper – af frygt for Masnedø-fortet, som dog viste sig ikke at være kampdygtigt.

Militært var det kun Jylland, der betød noget for tyskerne. I kraft af sin stilling som landets politiske centrum var København dog et vigtigt *politisk* mål for tyskerne. 800 tyske soldater gik uhindret i land på Langelinie og besatte først Kastellet, som husede den danske generalkommando. Siden rykkede tyskerne frem mod Amalienborg, hvor de kom i skudveksling med garden.

Et af de mest omdiskuterede spørgsmål i forbindelse med den 9. april har været, hvordan det kunne lade sig gøre for det tyske troppetransportskib at passere Middelgrundsfortets kanoner,

Efter kampen ved Bredevad. En forulykket tysk panservogn, stoppet af de danske soldater, der var gået i stilling her. To menige soldater, Peder Jørgen Andersen og Poul Søgaard, blev dræbt ved kampen med tyskerne. Fot. Th. Christesen, Aabenraa, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

uden at der blev løsnet et skud. Ord som »aftalt spil« og »forræderi« har ofte været nævnt i den forbindelse. Forklaringen er, at en funktionsfejl ved kanonen forhindrede, at der blev afgivet varselsskud. Eftersom transportskibet ikke var et decideret krigsskib, er det dog stærkt tvivlsomt, om der var blevet skudt for at sænke det, selv om kanonen havde været fuldt funktionsdygtig! Igen må man huske på, at den tyske aggression ikke var blevet varslet med et tilbørligt ultimatum og en efterfølgende krigserklæring.

Når dette spørgsmål i høj grad har optaget sindene, skyldes det ikke mindst, at netop den vellykkede landgang i København i høj grad blev bestemmende for Danmarks status under besættelsen. Landgangen forhindrede nemlig den danske konge og

regering i at forlade landet, hvis de da overhovedet skulle have haft den hensigt. I Norge mislykkedes en tilsvarende aktion mod regeringsbyen Oslo, hvorefter den norske konge og regering flygtede, først til Midt Norge, siden til Storbritannien.

Mens der blev kæmpet i Sønderjylland og udvekslet skud mellem tyske tropper og garden ved Amalienborg, diskuterede de ledende ministre, kongen, kronprinsen og værnscheferne bag Amalienborgs mure de krav, som den tyske gesandt havde afleveret til den danske udenrigsminister om morgenen, netop da det tyske angreb satte ind. Kravene gik bl. a. ud på, at Danmark omgående skulle indstille al modstand mod den tyske »beskyttelse«. Til gengæld ville Tyskland »hverken nu eller for fremtiden, antaste

kongeriget Danmarks territoriale integritet eller politiske uafhængighed«. En såre besynderlig udlægning i betragtning af de begivenheder, som udsplillede sig.

På Amalienborg var man enige om, at et effektivt forsvar var der intet håb om. Ej heller var der håb om militær hjælp udefra. Det blev diskuteret, om man af hensyn til Danmarks omdømme i udlandet skulle optage en kamp, som dog under alle omstændigheder kun kunne blive kortvarig. Prior var indstillet på at kæmpe videre, men efter en halv times diskussion besluttede man sig for at beordre kampene indstillet. Stærkt medvirkende til denne afgørelse var, at tyske bombefly konstant fløj hen over København med ordre til at bombe byen, hvis den danske regering ikke gik ind på de tyske krav. Klokkeren seks faldt afgørelsen, og i løbet af de følgende to timer gik meddelelsen ud til de militære afdelinger. Det var således vanskeligt at få meddelelsen frem til de danske styrker i Sønderjylland, fordi tyskerne havde afbrudt telefonforbindelsen ved Lillebæltsbroen.

Ialt kostede kampene på dansk side 16 faldne og 23 sårede. Det skulle vise sig, at disse tab ikke var nok til at redde Danmarks omdømme. Formelt blev Danmark aldrig parthaver i krigen. Indtil kapitulationen i maj 1945 fastholdt Tyskland, at det ikke var i krig med Danmark, og dette synspunkt deltes langt hen ad vejen af de allierede. Begivenhederne og beslutningerne den 9. april betød, at Danmark kom til at indtage en særposition i det tyskbesatte Europa.

I modsætning til Danmark valgte Norge krigen, og det havde både militære og politiske årsager. Militært set var Norge lige så slet forberedt som Danmark, men hvad angår geografi og

topografi adskilte Norge sig væsentligt fra broderlandet i syd. Det tyske overraskelsesangreb på Oslo var næsten dømt til at mislykkes. Det bevirkede, at den norske regering var i en anderledes fri situation end den danske, da man skulle tage stilling til de tyske krav. (Også i Oslo havde den tyske gesandt været tidligt oppe om morgenen den 9. april). Den norske regering var ikke i tvivl om sin holdning. I modsætning til Danmark lå Norge klart inden for britisk interessesfære og kunne i modsætning til Danmark regne med allieret assistance. Dertil kom, at med allieret militær assistance regnede man med, at landet faktisk *kunne* forsvares. Det norske svar var altså at afvise de tyske krav og bede om allieret hjælp. Da den ikke kom prompte, og da nordmændene op ad dagen den 9. april erfarede, at det var lykkedes tyskerne at gå i land i Kristianssand, Stavanger, Bergen, Trondhjem og Narvik, så besluttede Stortinget alligevel, at der skulle optages forhandlinger med tyskerne. Der hersker nogen uklarhed om, hvilket mandat Stortinget gav den norske regering til denne forhandling, men det viste sig at være ligegyldigt. Hitler var ikke en mand, der var til sinds at give et tilbud to gange – han gav sin støtte til en Quisling-regering.

Norge fik hjælp fra vestmagterne, men i juni blev de sidste allierede tropper evakueret fra Norge. Den 7. juni kapitulerede den norske hær, og kongen og regeringen flygtede til Storbritannien for der at fortsætte krigen i eksil.

I mellemtiden var verdens øjne flyttet fra Skandinavien til Vesteuropa. Den 10. maj havde Hitler endelig fået iværksat den vestoffensiv, som han så brændende havde ønsket sig siden efteråret 1939.

Kommenteret dansk litteratur i udvalg.

Henning Poulsen: Hitlers krig 1939-1941. Kbh. 1989.

Henning Poulsens bog, som udgør bind 1 af Gyldendals nye to-bind-udgivelse om Den anden Verdenskrig, trækker præcist og kort de storpolitiske og militære linier op. Bogen er en glimrende status over den danske såvel som den internationale forskning på området.

Jørgen Hæstrup m.fl.: Besættelsen 1940-45. Politik, modstand, befrielse. Kbh. 1979.

Denne bog udgør stadig den bedste håndbog om Danmark under besættelsen.

Bjørn Svensson: Fuld besked om 9. april. En oversigt over Kommissions-Undersøgelsens resultater og en vurdering af dem. Kbh. 1946.

Bjørn Svensson: Derfor gik det sådan 9. april. Kbh. 1965.

På grund af de mange spegede forhold omkring og under besættelsen af Danmark nedsatte Folketinget den 15. juni 1945 en såkaldt Parlamentarisk Kommission, som på grundlag af afhøringer af vigtige aktører og fremskaffelse af tyske og danske dokumenter skulle forsøge at klarlægge forholdene. Den Parlamentariske Kommissions resultater udgør den mest righoldige publicerede kildesamling til belysning af forholdene omkring og under besættelsen. Også med hensyn til forholdene vedr. 9. april.

Bjørn Svenssons første bog analyserer det materiale, som blev lagt frem i Kommissionens første betænkning. Svenssons udgivelse i 1965, som stadig er den bedste detail-analyse af forholdene vedrørende den 9. april, inddrager også den efterhånden omfattende udenlandske litteratur om emnet. Herved sættes 9. april ind i sin rette storpolitiske sammenhæng.

Viggo Sjøquist: Besættelsen 1940. De danske forudsætninger for den 9. april. Kbh. 1978.

Der har været megen diskussion om, hvorvidt den danske regering på baggrund af indberetningerne fra især Berlin i dagene op til den 9. april burde have forudset den tyske aggression mod Danmark og Norge. Sjøquist vælger som sit udgangspunkt at se bort fra disse få dages meldinger og

analyserer i stedet udviklingen op til april-dagene, med henblik på at klarlægge i hvor høj grad den danske regering var vidende om en forestående tysk aggression. Sjøquists synspunkter er absolut velafbalancerede og kan ikke sammenlignes med de indlæg, som postulerer, at den danske regering begik forræderi ved at indgå en aftale med Nazi-Tyskland om en tysk besættelse.

A. R. Jørgensen: 9. april. De spildte muligheds dag. Kbh. 1980.

Bogen rummer en militær analyse af, hvad Danmark militært kunne have foretaget sig den 9. april. Og hvilken virkning disse forholdsregler kunne have fået på det tyske Norgesfelttog. Det interessante ved bogen er, at A. R. Jørgensen gennemfører sin analyse på grundlag af de givne forhold og ressourcer. Han forudsætter altså ikke en anden dansk forsvars- og sikkerhedspolitik frem til den 9. april.

A. R. Jørgensen: Spionage mod Danmark. Årskrift for Frihedsmuseets Venner 1987.

Bogen gør op med den almindelige forestilling om, at tyskerne forud for den 9. april havde udført en omfattende og effektiv spionage mod Danmark – ikke mindst ved hjælp af 5. kolonne virksomhed her i landet.

Henrik Skov Kristensen m. fl.: Vestallierede luftangreb i Danmark under 2. verdenskrig, bind 1-2. Aarhus Universitetsforlag 1988.

Med baggrund i tyske akter gives her en kort gennemgang af Luftwaffes operationer og rolle over Danmark den 9. april og under det fortsatte Norgesfelttog. Endvidere gives med baggrund i britiske akter en beskrivelse af de britiske luftmilitære overvejelser og foranstaltninger i forbindelse med det tyske Norgesfelttog. Herunder gennemgås detaljeret de britiske bombeangreb, som blev rettet imod Aalborg og Ry flyvepladser fra den 20. april til den 2. maj 1940. Disse angreb var led i vestmagternes militære bestræbelser på at hæmme den tyske indsats i Norge. Bogen dokumenterer, at vestmagternes krigsførelse under kampen i Norge ikke ganske gik uden om Danmark.

Mine oplevelser og indtryk som lejrkommandant på Søgaard i dagene omkring den 9. april 1940

Af P. F. L. B. HINTZ

En øjenvidnerapport om kampene i Sønderjylland langs hovedvej 10 blev skrevet i april 1940 af lejrkommandanten på Søgård, oberstløjtnant Hintz. Hans rapport giver indtryk af holdningen hos en geleddofficer med ansvar for mandskab og materiel. Rapporten har været i familiens besiddelse og offentliggøres her i 50-året for 9. april 1940 efter ønske fra lejrkommandanten, der døde i 1963.

I begyndelsen af april 1940 modtog vi på Søgaard efterretning om, at der var samlet et betydeligt antal fragtdampere ved Kiel, og om, at der om nætterne foretoges indladning af krigsmateriel i skibe ved Stettin. Man gisnede, at det var forberedelser til en aktion mod Norge.

Da der intet hørtes om troppesamlinger i Sydslesvig, regnede vi ikke i øjeblikket situationen for særlig foruroligende for Danmark, men som altid var vi her i grænselandet forberedt på, at der hurtigt kunne ske noget.

Søndag den 7. april afholdt dansk Jagtforening under min ledelse markprøve for jagthunde på Søgaard. Denne friske forårsdag, tilbragt i Søgaards smukke omegn og blandt brave jægere, står i min erindring som den sidste helt sorgløse dag, jeg har oplevet.

Den følgende formiddag, da jeg vendte hjem fra min morgenridetur, modtog min adjutant, kaptajn K. Kjeldsen, mig med meddelelse om, at der fra absolut pålidelig kilde var

meldt, at en ca. 60 km lang, militær motorvognskolonne var på vej fra Rendsborg mod Flensborg, hvortil der allerede skulle være ankommet ca. 35.000 mand. Kaptajnen havde ladet meldingen gå videre til generalstabens efterretningsofficer, ritmester Lunding, der opholdt sig i Aabenraa, og havde samtidig af ham fået at vide, at en tysk eskadre med et større antal fragtskibe gik nordpå gennem Storebælt og havde passeret Sprogø kl. 9.

Disse underretninger gjorde naturligvis et stort indtryk på os. Vi følte, at der nu forestod store og alvorlige begivenheder. Jeg gav straks ordre til alarmering af den på Søgaard indkvarterede styrke og afgav personlig telefonisk melding til divisionsgeneralen i Viborg. Herefter opsøgte jeg Kommandøren for 4. Bataillon, oberstløjtnant S. Clausen, der boede på Søgaardhus Kro, og hvis kompagnier var indkvarteret dels i Søgaardlejren dels i dennes omegn. Oberstløjtnanten beordrede, ligesom jeg, alarmering og hjemkaldte to af sine kompagnier, der var på øvelse ved Dybbøl. Der blev nu stor travlhed i lejren og i kantonementerne. Skarp ammunition og forbindspakker udleveredes. Vogne pakkedes med ammunition, bagage og forplejning, motor-køretøjerne blev eftersat og fik påfyldt benzin og olie.

Da divisionens ordre om alarmberedskab kom ved middagstid, var alle forberedelser allerede i fuld gang. Det

Oberstløjtnant P. F. L. B. Hintz fotograferet den 30. juni 1940 ved afsløringen af mindesten for en af de faldne ved Hokkerup, menig Jørgen Th. Jørgensen. Fot. Th. Christesen, Aabenraa, i *Historiske Samlinger, Aabenraa*.

var hensigten i tilfælde af fare ved grænsen at formere styrkerne i de sønderjyske garnisoner som en »beredskabsstyrke« under chefen for Fodfolkets Sergent- og Oversergentskole i Sønderborg, oberst H. E. Christensen. I hele Sønderjylland var der i april 1940 kun ca. 1600 mand, og heraf havde kun ca. 650 over seks måneders uddannelse. Med denne ringe styrke var det udelukket at etablere et ønskeligt forsvar af den ca. 50 km lange landegrænse. Planerne gik derfor også kun ud på at forsvare de vigtigere nordgående veje.

Tønder Garnison skulle besætte vejene i det vestlige område, medens styrken ved Søgaard skulle holde de østlige veje besat i nogle kilometers afstand fra grænsen. Sønderborg og Haderslev Garnisoner skulle danne reserve syd for Aabenraa, og her agtede også beredskabsstyrkens chef at tage kommandostation.

Den uddannede styrke af min Bataillon (2. Fodfolkspionerbataillon), der var formeret som et panserafværgekompagni, skulle indgå i 4. Bataillon, og selv var jeg designeret til stabschef hos oberst Christensen. De stillinger, som de enkelte led skulle besætte, var nøje rekognoscerede og gennemprøvede. Hver mand kendte sin plads og sin opgave. Beredskabsstyrkens forholdsordre lød således: »Ved direkte angreb på dansk område skal styrkens opgave og kampens hensigt i første række være en klar og utvetydig tilkendegivelse af viljen til forsvar – uanset styrkeforholdene – i anden række at skabe gunstige forhold for en senere kamp for nordfra tililende styrker. Angribes styrkerne i garnisonerne, ydes kraftigst muligt modstand med den hensigt at tilføje fjenden størst mulige tab, for at tilkendegive utvetydig vilje til forsvar – uanset styrkeforholdet.«

I løbet af eftermiddagen den 8. april indgik, dels fra generalstabens efterretningsofficer dels fra andre kilder, meddelelser, som bekræftede det allerede meldte og yderligere gav nye foruroligende oplysninger om forholdene syd for grænsen. Bl. a. fortaltes, at den tyske motorkolonne var standset 1,5 km syd for Krusaa, og at soldater i kolonnen havde sagt til forbigående, at de skulle over grænsen kl. 16.

Senere kom en melding om, at styrken var ved at gå i kvarter langs landevejen, om, at en rytterstyrke på ca. 100 mand var redet mod syd ud af Flensborg, og endelig om, at der ventedes 28 troppetog til Flensborg i nattens løb. Rigtigheden af disse sidste efterretninger er senere i hovedsagen blevet bekræftet.

Fra divisionen modtoges meddelelse om, at en dansk flyver om eftermiddagen ville foretage en flyvning langs grænsen, og senere meddeltes, at græn-

segendarmerne ved en eventuel grænseoverskridelse ikke måtte bruge deres våben, men skulle gå tilbage bag de militære styrker. En anmodning til divisionen om, at de sønderjyske styrker måtte gå i de rekognoscerede stillinger og forstærke disse med gravearbejder og spærringer, blev afslået. Der måtte ikke foretages troppeforskydninger af nogen art.

Situationen forekom os i høj grad besynderlig. Vi havde kun 11 km. til grænsen, som vi ventede kunne blive overskredet af fremmede tropper nårsomhelst. Grænsegendarmerne måtte ikke skyde, og vi måtte ikke gå i vore stillinger, men alligevel lød ordren på, at vi skulle modsætte os ethvert angreb på dansk område.

Vi vidste naturligvis, at vore soldater kun en kort tid ville kunne modstå de store tyske styrker, hvorom der var meldt, men vi håbede, at modstanden kunne ydes på en for den danske hær værdig måde. Dette kunne kun ske, hvis styrkerne nåede ud i deres stillinger - at blive overrumplede i kvartererne ville være en forsmædelse. Alt afhæng af, om man fik rettidig melding om grænseoverskridelsen. Søgaards forbindelsestjeneste med grænsegendarmeriet var ved tidligere lejlighed ordnet, men for en sikkerheds skyld lod jeg om aftenen min adjutant i forbindelse med gendarmchefen i Krusaaafsnittet udstille en post på en korporal og to mand med motorcykler ved Krusaa mejeri. Posten blev meget omhyggeligt instrueret, men alligevel glippede denne forbindelse i det afgørende øjeblik, idet alle tre mand om morgenen den 9. april blev taget til fange, inden de kunne komme afsted med melding.

★

Om eftermiddagen havde jeg samlet mine soldater og forklaret dem situationens alvor, sagt, at de utvivlsomt ville blive stillet overfor den opgave at skulle kæmpe under yderst vanskelige forhold mod en langt overlegen modstander. Jeg lagde ikke skjul på noget, for jeg stolede fuldt ud på dem. Alle lovede da også med et klart »ja«, at de ville gøre deres pligt - ingen skulle svigte. Og de holdt deres ord.

Disse soldater, der var udtaget til specialtjeneste, var udgået fra alle samfundslag og stammede fra de forskellige egne af landet, således at de i sjældnen grad repræsenterede hele den danske ungdom. Det mærkedes tydeligt, at det år, de havde tilbragt som soldater i Sønderjylland, havde udviklet deres nationale følelser.

Inden mørkets frembrud var styrkerne i og om Søgaard klar til øjeblikkelig udrykning. Et kompagni var samlet ved Kværs og et ved Klipleve, medens de øvrige opholdt sig i lejren. Befalingsmænd og menige, der ikke var på vagt, fik lov at hvile på sovestuerne, men måtte ikke lægge udrustningen. Der herskede en rolig og alvorlig stemning. Soldaterne havde slidt bravt hele dagen, men de ønskede ikke hvile, de higede efter at komme ud i stillingerne for at forstærke disse og forstod ikke, at de ikke kunne få lov dertil.

På Søgaard samledes om aftenen de to bataillonsstabes officerer, og her kom også generalstabens efterretningsofficer senere til stede. Efter en travl og urolig dag sad vi ved midnattid foran kaminen i min havestue og drøftede situationen. Vi begreb ikke, at vi ingen forholdsordre fik. Hvorfor var der ikke mobiliseret? Foregik der forhandlinger, eller bestod der aftaler mellem den danske og den tyske regering? Skulle der overhovedet gøres modstand?

Eet var vi dog enige om: Kom der ingen anden ordre, ville vi, uanset den fortvivlede situation, kæmpe. Da klokken blev ca. et, fandt vi det klogest at få lidt hvile og ordnede os i vagtafløsninger. Min adjutant insisterede dog på, at han ville passe telefonen hele natten.

I nattetimerne meldte grænsegarmeriet om ro langs hele grænsen, men kl. 3.50 meddelte kaptajn Malling-Jacobsen fra Krusaa, at der nu var tyske troppestykker ved alle grænseovergange mellem Rends og Aventoft, og at der var hørt støj af motorkøretøjer syd for denne linie. Overfor Krusaaafsnittet var alt endnu roligt. Klokken 4.10 ringede telefonen igen fra Krusaa, og adjudanten fik lige hørt kaptajnen sige: »Nu er de her, vi er overrumplede«. Så afbrødes forbindelsen.

Adjudanten alarmerede os straks, prøvede kontrolopringning til Krusaa, som dog ikke svarede, og sendte derefter i største hast melding til vore nabo-garnisoner, Tønder, Sønderborg og Haderslev. Samtalerne gik øjeblikkelig igennem, takket været en fortrinlig telefonbetjening på Aabenraa central.

Oberstløjtnant Clausen og jeg havde nu en ganske kort samtale, og derefter gav oberstløjtnanten styrkerne ordre til at rykke i stillingerne. Da jeg kom ud i kasernegården, var man allerede i gang med at starte motorkøretøjerne, men jeg nåede dog at give mit afværgekompagni et »Gud være med jer« med på vejen.

★

Nøjagtig 10 minutter efter alarmeringen strøg de sidste motorcykler ud af lejren. Min vogn holdt nu også parat, og efter en hastig afsked med vore familier tog adjudanten, skriveren og jeg afsted. Ved Sdr. Hostrup, der ligger ved hovedvej 10, oprettede vi, i over-

ensstemmelse med mine ordrer, kommandostation for beredskabsstyrkens chef, oberst Christensen. Vi kom straks i telefonisk forbindelse med obersten, som endnu befandt sig i Sønderborg, og med grænsegendameriets chef.

Da jeg kl. 4.50 med en del af staben stod udenfor kommandostationen, sås mod den østlige himmel, der netop farvedes svagt rød af den opgående sol, en imponerende række eskadriller af store flyvemaskiner gå op langs Sønderjyllands østkyst, og omtrent samtidig kom mindre flyvemaskiner strygende op langs hovedvejen. Et par maskiner kredsede over kommandostationen, udenfor hvilken vore vogne holdt, og nedkastede flyveblade. Medens vi samlede nogle af disse op, kom en tredje maskine og affyrede et par maskingeværbygger mod os. Projektillerne gik dog over vore hoveder. Klokken 5 hørtes livlig skydning fra Lundtoftbjerg og lidt senere også fra Høkerup. Begge disse steder var ret vigtige punkter i vor forreste besættelseslinie. En ubeskrivelig, ejendommelig og alvorlig stemning greb os ved bevidstheden om, at det var vore små styrker, som vi for knapt en time siden havde udsendt, der nu tog kampen op med den overlegne pansrede modstander. Vi regnede ikke med at gense vore folk.

Kl. 5.12 lykkedes det at få telefonforbindelse med Jydske Division i Viborg, til hvilken vi afgav melding om, at kampen var begyndt. Vi ventede med spænding på Sønderborgstyrkens ankomst og telefonerede til Sønderborg for at høre, når den var afgået. Til vor overraskelse kom oberst Christensen, som vi troede var undervejs, selv til telefonen. Obersten meddelte, at han og Sønderborgstyrken havde fået ordre til at blive i garnisonen, Søgaardstyrken skulle kæmpende trække sig

På grundlag af beretninger af de soldater, som deltog i kampen ved Lundtoftbjerg den 9. april 1940, har maleren Thorvald Løndal i 1940 udført dette maleri, der i dag hænger på Museet på Sønderborg slot. I forgrunden til venstre de danske soldater, der med en 20 mm kanon beskyder de fremrykkende tyske tropper. Ved Lundtoft faldt menig Karl Gunnar Jørgensen og ved Hokkerup lidt øst herfor faldt sergent Carl Henrik Vous og menig Jørgen Th. Jørgensen.

mod nord. Samtidig fik vi at vide, at tyske tropper var landsat i Snoghøj, Middelfart, Nyborg og Korsør.

Disse meddelelser, som virkede meget nedslående på os, lod jeg straks gå videre til oberstløjtnant Clausen, der herefter selvstændigt skulle føre sin styrke mod nord. Selv var jeg nu også frit stillet, da mit hverv som hjælper for oberst Christensen var bortfaldet. Jeg sluttede mig foreløbig til oberstløjtnant Clausen, der kørte nordpå til Stubbæk Skov. Kort efter, at vi havde nået skoven, ankom en cyklistdeling af bataillonsreserven. Delingen, der undervejs var blevet angrebet af flyvere og havde haft et tab på en død og to sårede, gik i flyverskjul i skoven.

Da jeg nu for en tid overtog kommandoen, beordrede jeg den tilstedeværende styrke i stilling på begge sider af hovedvejen. Under stillingsindtagelsen kom der pludselig maskingeværild fra nogle hegn, der lå i vor venstre flanke. Trods brug af kikkert var det os umuligt at opdage, hvor maskingeværet lå. Heller ikke efter næste byge, hvis lysende sporprojektiler gik lige over vore hoveder, lykkedes det.

Mellem de to byer, var der fra Aabenraa kommet en mælkevogn, hvis kusk absolut ville sælge mælk til soldaterne. Min adjutant forklarede ham, at vi var i kamp og ikke kunne handle med ham, men han ville ikke tro det, før

Efter kamphandlingerne i Bjergskov plantage. Øverst en motorcykel og efterladt udstyr efter de danske soldaters afvæbning, nederst en dansk motorcykel efter at være kørt over af en tysk tank. Civile står samlet i småklynger, mens de tyske tropper passerer i en næsten endeløs kolonne. Fot. Th. Christesen (øverst) og L. v. Münchow (nederst), Aabenraa, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

den anden byge strøg over vejen – så forsvandt han.

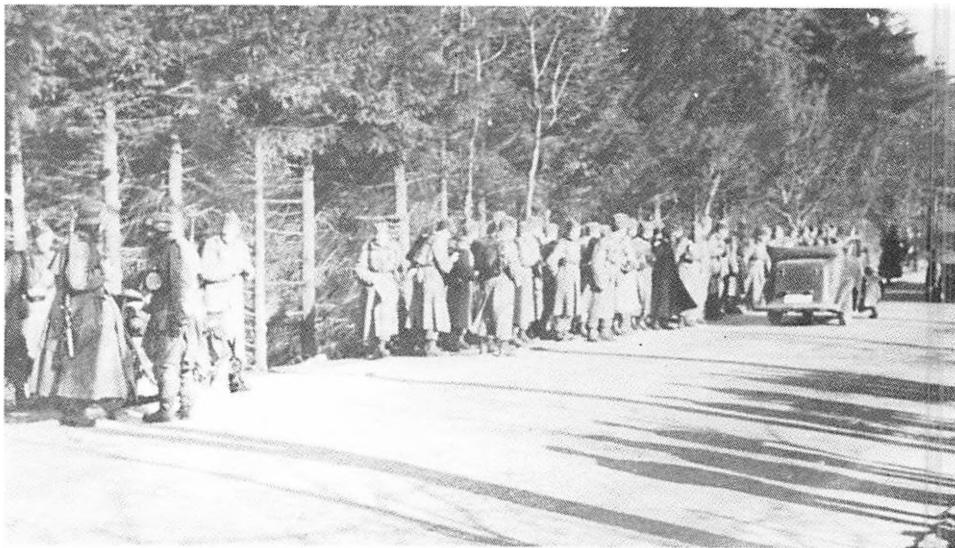
Samtidig stod min bataillonsskriver med sin ordonnans på hovedvejen og fulgte interesseret begivenhederne. Da byen kom, sagde ordonnansen ganske roligt på ægte københavnsk: »Tror overofficianten nu alligvel ikke, det er bedre, vi retter os efter, hvad vi lærte som rekrutter, og falder ned«. Kort efter blev vi igen beskudt af en maskingeværgruppe, der var kommet frem på hovedvejen ved Lundsberg Kro og sendte sine byger lige ned ad vejbanen. Denne ild blev omgående besvaret, men da jeg nu var klar over, at forsvaret foran os var brudt, således at vi hvert øjeblik kunne vente panser- og kampvogne, overfor hvilke cyklistdelingen var ganske værgeløs, gav jeg delingen ordre til at gå tilbage til Aabenraa, i hvis sydlige udkant der skulle være sat to panserværnskanoner i stilling.

Selv kørte jeg også med min stab

mod Aabenraa. På vejen mødte vi en flok civile for sydgående. Jeg standsede og advarede dem, men de svarede, at de netop skulle ud at møde »befrierte«. Så lod vi dem gå. Lidt senere så vi en dansk motorordonnans, der for fuld fart kørte mod syd. Han blev stoppet og afleverede derpå en skriftlig ordre fra Jydske Division, ekspederet over Haderslev.

Ordren lød på, at de sønderjydske styrker skulle gå til Vejleådal, hvor divisionen ville etablere et forsvar med de nørrejske styrker, dog skulle 3. Bataillon indtil videre fastholde Haderslevs sydkant. Vi blev glade over at erfare, at der dog skulle ydes en virkelig modstand, men vi var klar over, at der kun kunne blive tale om at få enkelte motorstyrker tilbage fra Sønderjylland, cyklistkommandoerne kunne ikke nå til Vejle under de forhåndenværende forhold.

Afvæbnede danske soldater efter kamphandlingernes ophør i Bjergskov plantage. Fot. i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Den ene af de to 20 mm kanonstillinger i Aabenraa (ved Tøndervejs udmundning i Flensborgvej, i baggrunden I. M. Jensens autohandel). Som det ses er soldaterne her helt udækket. Fot. Th. Christesen, Aabenraa, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Ved korsvejen i Aabenraas sydkant fandt jeg afværgedelingen i stilling. Delingens placering var yderst ugunstig, idet kanonerne var opstillet fuldstændig åbent og på selve vejen, en stod midt i vejkrydset og en noget østligere. Tiden tillod dog ikke at søge en bedre stilling, så delingen måtte blive, hvor den var. Omkring korsvejen var samlet en ret stor skare civile, og en fotograf var ivrigt optaget af at tage billeder af soldaterne. Adjudanten og jeg søgte at få de mange folk til at fjerne sig, idet vi fortalte dem, at der ville blive kamp, men de syntes slet ikke at ville forstå situationens alvor. Først da ilden åbnedes, forsvandt de, men så blev pladsen også tom på et øjeblik.

Allerede 5-10 minutter efter vor ankomst sås en stor motorkolonne komme frem ad hovedvejen, hvor denne fra syd fører ned mod Aabenraa fjord. Soldaterne gjorde kanonerne klar, og

da kolonnen var på ca. 600 m. afstand, åbnede de ilden. Kolonnen, der kørte meget tættopsluttet, standsede, men kort efter kørte et par svære kampvogne frem i teten og andre fulgte efter. Kampvognene åbnede ilden, og 20 mm og 7,5 mm projektiler strøg hen over vejbanen. Nogle slog i jorden foran vore grupper, medens andre gik over deres hoveder og ramte husene i byens udkant.

Trods den kraftige ild fortsatte vore soldater skydningen, idet de betjente deres våben roligt og sikkert, som lå de på en skydebane. Det sås tydeligt, at der var træffere på køretøjer i kolonnen, men overfor de svære kampvogne, der kørte frem foran denne, havde de små kanoner tilsyneladende ingen virkning. Projektilerne prellede af mod det svære panser, og vognene fortsatte uanfægtet fremad.

Da kampvognene var nået ind på en

Afværgedelingen fra Søgård på Flensborgvej i Aabenraa, før de tyske tropper er nået frem. Som det ses havde mange civile taget opstilling og vanskeliggjorde situationen for de danske soldater. Også en fotograf var, som Hintz bemærker, til stede. Det var fotograf Th. Christesen, der boede i Bag Møllen ikke langt fra vejkrydset. Han havde bl. a. haft sin gang som fotograf i Søgårdlejren og har fotograferet mange situationer fra dagliglivet i lejren, fra øvelser o. lign., helt fra 1930'erne. En del af hans mange billeder fra begivenhederne den 9. april er gengivet i dette hæfte. Fot. Historiske Samlinger, Aabenraa.

afstand af 2-300 m, beordredes kanongrupperne tilbage. Tilbagegangen skete, skønt den fjendtlige ild vedblivende var stærk, i god orden. Motorcyklørerne startede cyklerne i liggende stilling, og alle sprang derefter op og kørte bort, den ene gruppe gennem byen, den anden ad hovedvejen langs havnen. Det forekom os ufatteligt, at alle mand slap uskadt ud af den yderst farlige situation. Årsagen var utvivlsomt, at tyskernes skydning fra de kørende kampvogne var ret usikker. Civile beredtede iøvrigt senere, at de tyske soldater gjorde et ret nervøst indtryk, da de ankom til Aabenraa.

Samtidig med motorcyklisterne kørte jeg med bataillonsstaben tilbage gennem byen. Vi troede, at vi havde tyskerne lige i hælene, men vi fik senere at vide, at de var gået meget forsigtigt

gennem byen og først passerede nordkanten et kvarter efter de danske styrker.

Vi standsede et øjeblik udenfor politistationen, hvor oberstløjtnant Clausen og politimesteren stod. De orienteredes kort om situationen, og oberstløjtnant Clausen overtog nu atter kommandoen. Vi kørte derefter mod nord. Afværgedelingen og cyklistdelingen, der havde skaffet sig en rutebil og en lastbil til transport, samledes ved Knivsbjerg og fortsatte derefter mod Haderslev. Da vi nåede Sønderbro i sydkanalen af byen, fandt vi vejen spærret af tunge mergelvogne, der af 3. Bataillon var anbragt som vejspærring. Vort train holdt foran spærringen og kunne ikke komme igennem.

Denne situation følte megen kritisk, da vi mente at have tyskerne lige bag

os. Det lykkedes dog at få nogle af de yderste vogne skubbet til side, således at der blev en smal passage, og alle køretøjer slap igennem kort før, tyskerne kom. I byens nordkant standsede afværgedelingen og gik i stilling, medens trainet og cyklisterne var sendt længere mod nord.

Afværgedelingen holdt sine kanoner besat, men var iøvrigt i flyverskjul under træerne, da de tyske eskadriller stadig kredsede lavt over hovedvejen. Under opholdet her kom pludselig to tyske kampvogne til syne ved kaserne kun 2-300 meter fra det sted, hvor vi stod. Kanongruppen gjorde klar til skydning, men da de tyske vogne var omgivet af en mængde civile mennesker og af private biler, gav oberstløjtnant Clausen ordre til, at der ikke måtte skydes.

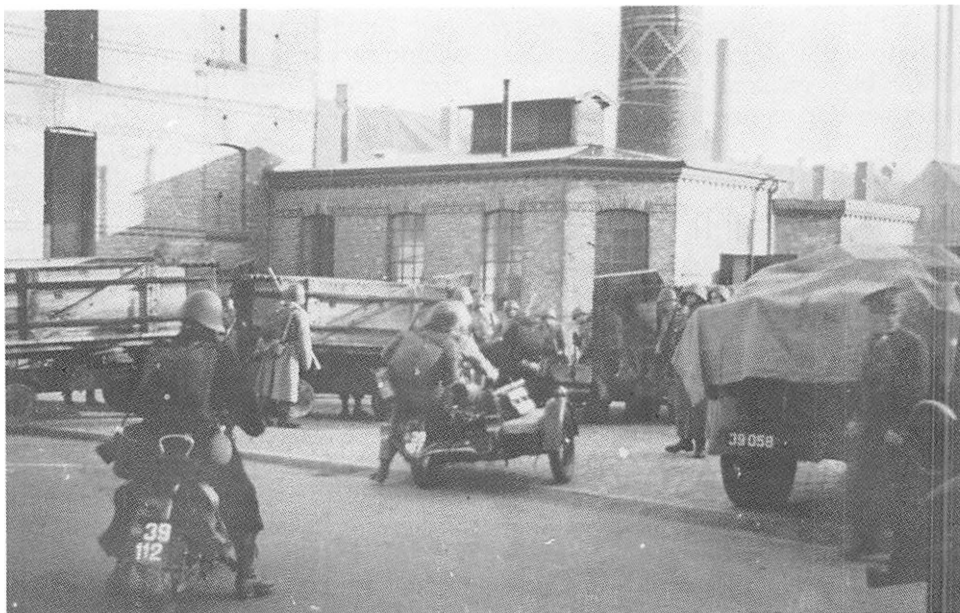
Da kamplarmen i Haderslev på det tidspunkt var ophørt, og kampvogne nået gennem byen, måtte man iøvrigt også gå ud fra, at modstanden i byen var brudt. Senere erfarede vi, at Haderslev Garnison allerede da havde fået ordren om fjendtlighedernes ophør. Vi kørte så videre mod nord.

★

I Vonsild foretog min adjutant fra en købmandsforretning en opringning til Kolding Politi og fik oplyst, at der ikke var tyske tropper i Kolding. Endvidere forsøgte han at kalde Jydske Division, men da forbindelsen ikke kunne opnås på kort tid, skrev han en situationsmeddelelse på et stykke indpakningspapir og bad købmanden ekspedere den. Meddelelsen nåede frem.

Afværgedelingen fra Søgaard på Sønderbro i Haderslev. Lastbiler, busser og privatbiler er taget i anvendelse for at bringe mandskab og materiel udenfor de fremrykkende tyske troppers rækkevidde. Den videre passage er stoppet af spærringen med mergelvogne ved Slotsvandmøllen. Fot. H. Lindemann, Haderslev, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Afværgedeligen fra Søgaard passerer rundt om spærringen ved Slotsvandmøllen i Haderslev Kort efter nåede de tyske tropper frem, og det kom til skudveksling. Bag mergetvognene var anbragt en 20 mm kanon. Her dræbtes menig Oluf Hansen. Fot. H. Lindemann, Haderslev, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Herunder ses en episode fra kamphandlingerne på Gammelting i Haderslev. En tysk tank til højre fyrer løs imod kaserneporten til venstre. På kasernen dræbtes menig Niels Møller Schmidt. Afværgedeligen fra Søgaard havde gjort holdt helt i baggrunden, på Christiansfeldvej. Fot. Su. A. Mathiesen, i Haderslev byhistoriske Arkiv

Den 11. april overførtes kisterne med seks af de faldne fra kampene syd for Aabenraa fra Søgårdlejren til Odense, hvor 4. Bataillon havde hjemme. I Søgårdlejren holdtes en kort mindehøjtidelighed, før lastbilerne kørte afsted. Her passerer de Nørreport i Aabenraa. Flagene er på halv og vejen er bestrøet med blomster og grønt. Fot. C. J. Bech, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

Tæt nord for Kolding fik vi af en officer fra 2. Pionerbataillon Krigsministeriets ordre om, at al modstand skulle ophøre. Det var med skuffelse og sorg, at denne ordre blev modtaget, enkelte græd, andre gav deres harme luft, og nogle var som forstenede.

Vi befalingsmænd forstod jo nok, at en fortsat kamp overfor den overvældende overmagt ville være håbløs og koste mange menneskeliv, men det følte dog uendeligt tungt at give op og lade vort gamle lands skæbne være afhængig af en fremmede stormagt. Vi følte en nagende bitterhed overfor de politikere, der havde bragt os i denne uværdige situation. Med vanlig loyalitet gik alle dog ind under de nye forhold og søgte at berolige de undergivne.

For at undgå et nyt møde med de

efterfølgende tyske tropper, kørte vi straks til Vejle, hvor jeg ved henvendelse til borgmesteren fik styrken forlejet og indkvarteret. Fra Rådhusets vinduer så kaptajn Kjeldsen og jeg vore modstandere, de tyske pansertroppers indmarch i byen. Vejle kommune modtog os overordentlig venligt, og befolkningen bidrog ved sin gæstfrihed og hjertelighed til at bringe ro i de ophidsede sind.

I løbet af dagen opnåede jeg telefonforbindelse med politimester Agersted i Aabenraa og fik af ham en kort orientering om, hvad der var sket med de styrker, som vi under kampen havde mistet forbindelsen med. Det undrede os og glædede os, at de havde haft så forholdsvis få tab. Den 11. kørte jeg med min stab tilbage til Søgaard, medens afværgekompaniet under sin

Maleren Thorvald Løndal har også i 1940 udført et maleri, forestillende mindehøjtideligheden på Odense kaserne den 11. april, da kaptajn Bartholdy fra Søgårdlejren afleverer kisterne med seks af de faldne fra kampene den 9. april til chefen for 4. Bataillon, oberst Mikkelsen. Museet på Sønderborg Slot.

kommandør, kaptajn S. A. Schach endnu måtte blive tre dage i Vejle. Undervejs tog jeg ind til oberst Hartz i Haderslev og deltog med ham i 2. Regiments parade for de seks faldne af 4. Bataillon, der førtes gennem byen.

Efter ankomsten til Søgaard fik jeg nøjagtige og udførlige beretninger om de forskellige styrkers oplevelser og kampe. Det var med glæde, jeg erfarede, at vore unge soldater overalt havde vist sig dygtige og pligtro.

★

Kampene ved Hokkerup, Lundtoftbjerg og Bredevad er – selv om de var kortvarige – episoder, som ikke vil blive glemt. Ved bedømmelsen af tropperens forhold må det ikke glemmes, at såvel befalingsmænd som menige var på det rene med situationens håbløsh-

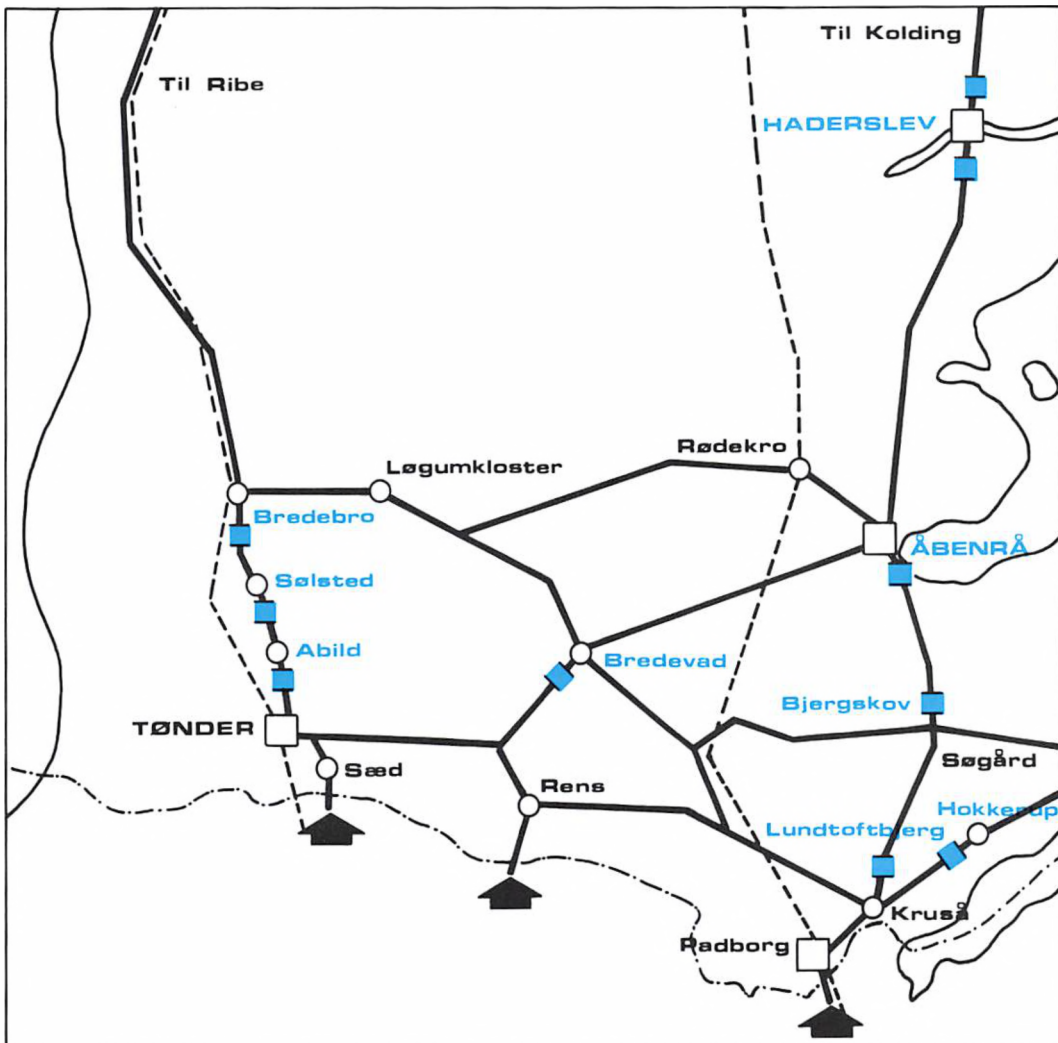
hed, fordi de vidste, at landet kun havde en så ringe styrke under våben, at et effektivt forsvar ikke kunne præsteres, samt at grænsestyrkerne følte sig svigtet af myndighederne, fordi disse, skønt angreb syntes umiddelbart forestående, nægtede dem tilladelse til at rykke ud i stillingerne og forstærke dem, før fjenden gik over grænsen.

Når de små forsvarsstyrker, trods dette, den 9. om morgenen higede efter at nå stillingerne og alle steder, hvor det kom til sammenstød, kæmpede hæderligt og tappert, kan det kun opfattes som et klart bevis på den danske soldats fædrelandskærlighed, loyalitet og gode moral.

Vi chefer havde følt det som en tung pligt at beordre vore undergivne til at kæmpe under så fortvivlede forhold.

Kortskitse

- kampene den 9. april 1940

Kortskitse over de steder, hvor det danske militær var gået i stilling, og hvor det kom til skudvekslinger. Ved Lundtoftbjerg dræbtes 1 soldat, ved Høkkerup 2, i Bjergskov 1, ved Sdr. Hostrup 1, ved Bredevad 2, og i Haderslev 4 soldater; ved Rødborg blev 3 grænsegendamer skudt ned. - H. P. Jørgensen, Haderslev Museum.

Med tyskerne i hælene

- den 9. april 1940 genoplevet af en soldat, der var med

Ole Hauritz, der er født i 1919, var fra 1946 til 1976 leder af brandstationen i Aabenraa. Han blev den 10. oktober 1939 indkaldt til 4. Bataillons 2. kompagni i Odense – et fodfolkskompagni udstyret med cykler. Den 26. februar 1990 fortalte han lærer Anker Jensen, Løjt, om hvordan han oplevede den 9. april 1940. Samtalen blev optaget på bånd og gengives her i en let tillempet form.

I januar 1940 kom vi til Sønderjylland. Min afdeling blev med tog transporteret til Kliplev station. Jeg havde fået militært kørekort og kørte en lastvogn med vores bagage og en anhænger med delingens tolv cykler til Sønderjylland.

Vi blev indkvarteret på gårde omkring Kværs. Jeg selv og min makker skulle dog først en tur rundt for at aflevere officerernes bagage, og det blev sen aften og bælgravende mørkt, før vi fandt vort kvarter hos Hans Staugaard på gården Pugholm mellem Kværs og Felsted.

Sultne var vi, for vi havde ikke fået noget siden om morgenen, og vi kom så indenfor og blev bænket i køkkenet, og konen spurgte, om vi var sultne - Ja, det var vi da, - og så fik vi suppe. Det var mørkt sådan et sted, og vi spiste den her suppe. Det smagte mægtig godt. Men så skulle vi have det dagen efter, men da kunne vi bare ikke have det, for det var blodsuppe!

Vintermånederne gik med eksercits, vagttjeneste og øvelser. Vi var blevet menige, og det, vi havde lært under rekruttiden i Odense, skulle vi nu bru-

ge ude i terrænet. Vi kørte både til Gråsten, Søgård, Bjergskov og Lundtoft for at holde øvelser.

Vi havde det godt med de mennesker, vi var indkvarteret hos. Vi kom med ind i stuen om aftenen og lærte at spille skat.

Tiden gik, og det blev april. Vi mærkede ikke noget unormalt før den 8. april. Vi havde mange alarmer ind imellem og kom ud i stillinger rundt omkring, og det viste sig bagefter, at det var de stillinger, vi skulle besætte, da det blev alvor.

Vi var ude på øvelse den 8. april om formiddagen som normalt. Lige før middagstid kom der en ordonnans ud til vores delingsfører med den besked, at vi skulle komme tilbage til Kværs Forsamlingshus, og der var alle de andre kommet, da vi kom. Vi blev stillet op og fik at vide, at der var alarm, og vi skulle i beredskab. Den udrustning, vi havde ekstra med, skulle afleveres inde på forsamlingshuset. Da vi kom ud igen, blev vi stillet op og fik at vide, at der ville blive udleveret skarp ammunition, enkeltmandsforbindspakker, og vores »dødsmærker« skulle sys i tøjet - og så fik vi jo sådan en lidt mærkelig fornemmelse - nu måtte det vist være alvor alligevel.

Så blev der sagt, at syd for grænsen var der en større fjendtlig opmarch. Vi troede faktisk ikke på det til at begynde med, men først om aftenen, da vi ikke måtte gå hjem, var vi nok klar over, at der var noget i gære. Vi måtte ikke forlade stedet på grund af det forhøjede alarmberedskab, og vi sov inde på

Fotomontage udført af fotograf Th. Christesen, Aabenraa, med situationer fra danske soldaters dagligliv i 1930'erne. I midten menig nr. 402, Ole Hauritz. Fot. i privateje.

Til venstre familien på gården Pugholm, Hans Christian og Asmine Staugaard med børnene Hans Jørgen - med soldaterhue - og Ingrid. Til højre øverst: der graves skyttehuller den 8. april, nederst: soldaternes efterladenskaber foran Kværs forsamlingshus efter alarmeringen den 9. april. Fot. i privateje.

gulvet i forsamlingshuset. Vi sov vist nok allesammen, for vi var jo trætte. Vi sov med fuld udrustning på, og det havde vi aldrig prøvet før.

Ved tre-tiden kom vores delingsfører så brølende ind og råbte »Alarm«, og så måtte vi jo op. Vi rykkede ud og stillede op, og så sagde han, at det var alvor den her gang. Så kom kaptajnen og fik kompagniet kaldt sammen og sagde til os, at når vi nu kom ud, og fjenden kom, så måtte hver især faktisk sørge for sig selv. Man måtte ikke forvente at få ret mange ordrer.

Vores deling blev så sendt til Søgaard, og de andre blev spredt rundt om, fra Kværs og ned til Hokkerup.

Da vi kom til Søgaard, fik vi vores opgave at vide. Vi skulle trække op til Bjergskov og gå i stilling, og så skulle vi afvente nærmere ordre. Det gjorde vi så, og det var der 424 faldt.

Vores løjtnant punkterede ved Bjergskov, og så måtte jeg til at lappe cykel i en gevaldig fart. Jeg rev dækket af, og det var nemt at finde det hul, fordi der sad en stor torn i. Det blev lappet, og dækket sat på og så en anden til at pumpe. Det gik hurtigt.

Han var den eneste, der fik lappet sin cykel. Vi var flere, der punkterede inden vi nåede Aabenraa, men vi kørte uden luft på fælgene. Vi kunne ikke holde og lappe, for vi havde dem jo lige

bagefter os. Ligeså snart vi tog farten af, så kunne vi se dem. Så tæt var de på os.

Ved Bjergskov kom ordren til, at vi skulle rykke tilbage til Minutvejen (Sønderborg-Aabenraa) og holde den åben, så Sønderborg kunne komme med tilbage. Da var Sønderborg forlængst besat, men det vidste vi jo ikke noget om.

Undervejs op til Sdr. Hostrup kom der så flyverangreb. En jager kom strygende lige ind over. Da måtte vi så ned i grøften og fik rekylgeværet i stilling, da han kom tilbage, men det skulle vi aldrig have gjort. Så åbnede han ild, og jeg kan høre de kugler endnu. Så gik han ned og kom tilbage og åbnede ild den anden vej fra igen.

To gange blev vi beskudt af flyveren. Vi kunne ikke stille noget op. Han var så langt nede, at vi snart ikke kunne se ham, før han var over os. Den var helt nede i en halv snes meters højde – sådan lige over trætoppene kom han.

410 blev skudt der, og lidt længere oppe mod Aabenraa, lå de andre to. De var sårede og lå nede i grøften. Dem måtte vi efterlade, men jeg mener, det var folk fra Sdr. Hostrup Kød- og Benmel, som bragte dem over i huset.

Så kom vi på cyklerne igen, og vores delingsfører råbte, at vi bare skulle fortsætte til Aabenraa. Og vi hjulede jo af, det bedste vi havde lært. Han var bagefter os flere gange, flyveren, men han foretog sig ikke mere. Han jagede bare med os. Og så kunne vi se, da vi kom op på bakken ved Lundsbjerg, at der kom tanks kørende længere nede.

Da vi kom ned i krydset ved Aabenraa (I. M. Jensen på Kystvej), da var motorcykelafværggruppen gået i stilling. Vi hørte lige de to-tre første skud, og så fortsatte vi ned til rutebilstationen, og der kappede vi en rutebil. Vi kom i den og kørte så op nordpå mod Haderslev.

Umiddelbart efter kamphandlingerne den 9. april opsattes enkle trækors de steder, hvor de danske soldater var faldet, her i Bjergskov plantage for menig 327 Bjarne Chr. Poulsen. Ved Sdr. Hostrup faldt menig 410 Frode Nielsen. Trækorsene afløstes senere på året af sten med indhugget indskrift. Fot. i privateje.

Vi havde hele tiden en flyver hængende over os, men chaufføren vi havde – han havde været med 1914-18, og han kendte jo at køre sådan en bil, når der kom flyvere. Når flyveren nærmede sig bagfra, tog han farten af bussen, og hvis der så var blevet skudt, så havde han jo ramt foran os. Og kom han forfra imod os, så satte han farten op, og så ville kuglerne være faldet bagved, men han skød altså ikke på os.

Da vi kom op til Haderslev, var Sønderbro spærret med tipvogne, og vi var lige ved at blive beskudt af vore kammerater deroppe, men de opdagede jo, at det var en dansk bus, for vores

løjtnant stod og vinkede ud af døren. De lavede plads, så vi kunne komme igennem, og vi stoppede lige inden for og ville have hjulpet i Haderslev, men vi fik besked på, at vi skulle fortsætte.

Vi kørte så igennem Haderslev, men det var en død by. Vi så ingen. Der var helt fuldstændig dødt. Vi stoppede et sted undervejs, hvor vores løjtnant var inde og telefonere, og så kom han løbende tilbage og sagde, at vi skulle bare fortsætte op til Vejle. Men vi kom kun lige igennem Kolding, lidt ud ad Vejlevej – om det nu var politiet, der kom og stoppede os, eller det var en ordonnans, det er jeg ikke rigtig klar over, for det gik så stærkt det hele. Så sprang vores løjtnant ud, og kom så tilbage og sagde: »Soldater, nu er det altså slut. Vi har altså kapituleret. Der bliver ikke slås'et mere«.

Jeg tror gerne, vi ville have fortsat, allesammen endda, for det hele var så mærkeligt – man var ikke rigtigt sig selv. Vi fik ikke alle enkeltheder med. Det var noget mærkeligt noget, det hele.

Så kørte vi tilbage til Kolding, op på Staldgaarden, og der var vi indtil om aftenen. Vi så ikke nogen tyskere deroppe, og vi blev ikke afvæbnet. Om eftermiddagen kom min far. Han havde fået at vide, at der var kommet soldater fra Søgaard. Han kom op til lågen, og jeg fik sagt go'daw, til ham, og så sendte han en kasse øl op til os. Det var det første, vi fik den dag.

Så måtte vi ikke komme ned til porten mere. Vi skulle blive oppe – samlet. Men oppe på pladsen, der havde vi jo stillet vores rekylgevær op i skudstilling. Hvorfor, det ved jeg altså ikke – men vi havde altså gjort det, nu vi havde det.

Ved aftenstid kom der nogen fra Kolding Kommune og inviterede os til spisning på Middagssalen. Vi marche-

rede ned ad Markdanersgade og ned på Jernbanegade, og der kom tyskerne gående i store stimer – marcherende. Og vi kom gående deroppefra og ned, og så sagde vores løjtnant: »Stram march!« – og så slog vi over i den strækmarch, vi havde lært. Men det var modsat tyskerne, så de kom ud af takt, og der blev en råben og skrigen derovre, fordi de ikke gik i takt mere.

Nede på Middagssalen fik vi bøj, det kan jeg så tydeligt huske – og vi var sultne. Bagefter gik vi tilbage til Staldgaarden igen. Der kom så en lastbil og hentede os, og vi blev kørt op på Kolding Kommunale Drengeskole, hvor vi overnattede. Det var med lidt blandede følelser, vi lå deroppe og tænkte på alt det andet. Vi havde det ikke godt med os selv; dér kom reaktionen.

Den næste dag kom der en rutebil op i skolegården, og så fik vi at vide, at vi skulle tilbage til vores kantonnement. Men da havde vi altså våben og vores udrustning – det havde vi med tilbage det hele.

Vi var vist nok de eneste danske soldater, som havde skarp ammunition i vores patrontasker. Det kom vi af med i Søgaard, og med fuld udrustning kom vi tilbage til vores kantonnement. Vi skulle bare møde om morgenen nede på Kværs Forsamlingshus for at kontrollere, at vi var der endnu, og så måtte vi gå hjem igen.

Den 16. april sejlede vi fra Sønderjylland med Mommark-færgen til Faaborg og videre tilbage til Odense. – Det var et stort øjeblik derovre i Faaborg. Der var fuldt af folk, og hele vejen tilbage til Odense stod der folk. Inden vi kom tilbage, var der blevet afholdt en mindeparade den 11. april, med de soldater der var hjemme på kasernen.

Hjemmetyskere hilser de tyske tropper velkommen syd for Aabenraa, måske den 9. april eller en af dagene herefter. Fot. L. u. Münchow, Aabenraa, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

»Det var vore venner«

Besættelsesårene oplevet af en hjemmetysk dreng

Af GYNTHER HANSEN

Gynther Hansen er født i 1930 i en hjemmetysk familie i Varnæs. Han er forfatter og har i flere af sine værker benyttet stof fra sit barndomsmiljø; det gælder bøger som »Hitler, min far og mig« og »Soldaterne«. Her fortæller Gynther Hansen direkte - uden dække af romanen - om sine oplevelser i tiden april 1940 - maj 1945.

Jeg er opvokset i en slags hjemmetysk hjem. Når jeg beskriver det på denne måde, skyldes det, at mine forældre og

derfor også min bror og jeg havde stærke tyske sympatier. Tysklands sejr var vore sejre, Tysklands nederlag var vore nederlag. I alle henseender følte vi os knyttede til Tyskland og »stod med« det. Det gjaldt også, efter at Hitler havde taget magten. Jeg er født i 1930, og som barn kendte jeg Tyskland under det nazistiske regime. Jeg lærte hjemme at beundre og se op til Hitler og stole på, at han var dygtigere end alle andre statsmænd og kunne klare

enhver truende situation både indadtil og udadtil. Men mine forældre var ikke medlem af nogle af de hjemmetyske organisationer; de deltog aldrig i tyske møder, og ingen levende sjæl fik min far til at deltage i nogle af de propagandamarcher, som hjemmetyskerne organiserede, og iføre sig spidsbukser og lange læderstøvler.

Da Danmark blev besat af tyskerne den 9. april, var jeg lykkelig. Det var jo de soldater, jeg havde lært at se op til, fordi de var hærdede og gennemtrænede og atletiske som de bedste sportsmænd. Jeg var ni år og stod op klokken halv syv. Min mor fortalte mig, at der var krig, og at tyskerne var ved at erobre Danmark. Jeg blev sur over, at de ikke havde vækket mig noget før - jeg ville da også gerne se en krig. Min far arbejdede på eksportslagteriet i Aabenraa. Arbejdet begyndte altid meget tidligt. Ved fem-tiden om morgenen, havde han siddet på vort udendørs das og hørt, der blev skudt med maskingevær nede i retning af Søgård. Men for ham var krig jo ikke noget særligt. Han havde ligget fire år ved vestfronten under Første Verdenskrig 1914-18, og iøvrigt var tyske soldater for ham ikke fjender, men snarere venner. Måske har han regnet med, at de ikke ville gøre ham noget. Han talte perfekt tysk og kunne nok snakke sig igennem. Som barn var jeg også overbevist om, at han sikkert kendte et tegn, som viste dem, at han var en af deres.

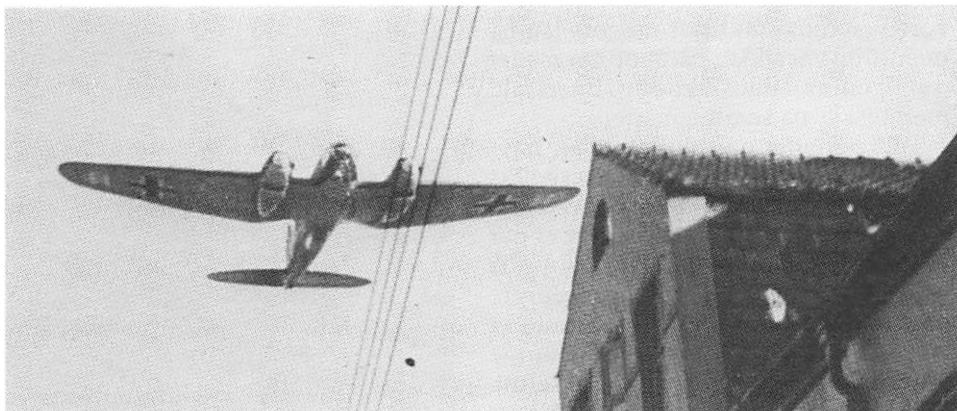
Far havde den indstilling, at arbejdet skulle passes, så han sagde til min mor, at han ville forsøge at køre til Aabenraa i bil. Han kendte nok til krig og var klar over, hvis det blev for farligt for ham, så han måtte vende om. Men han vendte ikke om. Så snart han var nået ud på slagteriet, ringede han hjem, at det var gået godt. Tyskerne var stadig ved at rykke ind og kørte nu gennem Aaben-

raa, men nu begyndte han i hvert fald at slagte, for de havde meget at lave den dag.

Jeg skyndte mig ud i mit værelse og kom i tøj. Så snart jeg havde spist, løb jeg ud i baggården, greb min cykel og trak afsted med den. Min mor råbte efter mig, hvor jeg ville hen. Jeg sagde, at jeg bare ville ned til kroen og mejeriet, men jeg cyklede så hurtigt, jeg kunne ad Varnæsvejen ca. ti kilometer ud til hovedvej 10. Her stod der en lille gruppe på 10-15 civile. Vi så på de tyske militærkøretøjer, der kørte nordpå. Det var mest lastvogne, hvor der sad unge soldater i grønne uniformer på ladet. De havde smidt stålhelmene og sad barhovedet og stirrede nysgerrigt, men også koldt på os danske, der stod ved vejkanten. Af og til kom der også lastbiler med maskingevær monteret bag på ladet mellem soldaterne, eller nogle, der trak kanoner bag efter sig, men stort set var det hele ganske udramatisk, så efter at der var gået en lille times tid, cyklede jeg hjem igen.

Jeg kan ikke huske, hvornår de tyske fly begyndte at flyve lavt hen over Varnæs, eller hvor længe de blev ved. Jeg tror, at de begyndte midt på formiddagen, da jeg var kommet hjem. Det var igen den samme fornemmelse: Det var vore venner. Jeg for ud af huset og klatrede op på taget af en lille lade, som min fader selv havde bygget. Der blev jeg stående længe, tog lommeterklædet frem og vinkede. Piloterne drejede rundt og lagde maskinerne skråt i luften, så de bedre kunne få øje på mig. Jeg kunne tydeligt se deres ansigter, ja sågar deres øjne, der var rettet ned imod mig, og de vinkede også. Jeg sprang ned fra taget og løb ind til min mor. »Mama, mama,« råbte jeg lykkeligt. »De så mig og vinkede til mig.« »Nå,« sagde min mor tamt.

I det hele taget var hun hverken

De tyske fly, der deltog i besættelsen af Danmark, gik ofte meget lavt ned, som her i Aabenraa. I nogle tilfælde beskød de de danske soldater, således som Ole Hauritz fortæller om side 129. Fra jagerflyene blev der smidt et »Oprob« ned til den danske befolkning; det fortalte, at tyskerne kom som vore venner og for at beskytte os imod englænderne. Fot. Th. Christesen, Aabenraa, i Historiske Samlinger, Aabenraa.

begeistret eller glad den dag. Hun var snarere nedtrykt og fåmælt. Jeg ved ikke, hvorfor hun var sådan. Vi har aldrig snakket om det, men jeg tror, det skyldtes, at hun vidste, at hun skulle igennem en krig igen. Hun og alle andre nordslesvigere havde jo oplevet den Første Verdenskrig, og det var kun tyve år siden. Min mors første mand faldt på østfronten, og hun og hendes lille søn havde sultet i adskillige år. Hun havde tit hørt den lille dreng græde af sult uden at kunne hjælpe ham.

Hun vidste hvilken sorg og elendighed en krig kunne føre med sig også for de civile, og hun havde i lang tid anet, hvad der ville komme. Ca. et år før den 9. april 1940 sagde hun til mig: »Hver gang du er nede ved købmanden, skal du tage et stykke håndsæbe med hjem; kan du huske det?« Jeg huskede det. Den 9. april havde vi hamstret over hundrede stykker sæbe. Det var erfaringen fra Første Verdenskrig, der slog igennem på denne måde.

Kort efter den 9. april standsede alt

arbejde på eksportslagteriet i Aabenraa. Danmark blev ved med at levere køer til Tyskland, men for at få bugt med deres egen arbejdsløshed forlangte tyskerne nu, at de skulle slagtes i Flensborg. Min far blev arbejdsløs. Han cyklede rundt til slagterierne i Gråsten og Sønderborg og Bov og mange andre steder, for at høre om de havde arbejde til ham, men der var ikke noget at lave, og han hørte til de mange i mellemkrigsårene, der ikke ville være medlem af en fagforening, så der var ikke noget, der hed arbejdsløshedsunderstøttelse til ham.

En morgen satte han sig på sin cykel og kørte til slagteriet i Flensborg, og der manglede de arbejdskraft, så han fik besked på, at han kunne begynde næste morgen klokken halv seks. I et års tid cyklede han nu hver dag, tit også om søndagen, 25 km derover og 25 km tilbage igen. Ikke et øjeblik faldt det mig ind, at der var noget forkert eller mærkeligt ved, at min far arbejdede i det nazistiske Tyskland. Jeg var jo opdraget til at betragte tyskerne som

vore venner, ja faktisk som vore landsmænd, og var sikker på, at de var meget dygtigere end danskerne og i hvert fald mennesker på samme måde.

Tit, i perioder næsten hver dag, havde min far mange timers overarbejde, så at han først var hjemme ved 23-tiden. Han fik noget at spise, sov et par timer og cyklede hjemmefra kl. 4-4.30 igen. Mange af vore venner spurgte ham, hvorfor han dog ikke lejede et værelse i Flensborg, så han kunne skåne sig selv for den lange cykeltur. »Nej, det er der ikke syv vilde heste, der får mig til,« husker jeg helt præcist, at han sagde. Jeg har aldrig talt med ham om, hvorfor han ikke ville det. Men jeg tror, det er det samme som med min mor: Oplevelserne under den Første Verdenskrig. Han var simpelt hen bange for, at de allierede skulle bombardere Flensborg, hvad de også gjorde en enkelt gang midt på dagen, da han var derovre.

En morgen kom lægen, dr. Horst i Bovrup, kørende hjem til os med far. Nu havde han drevet det for vidt. Hjertet havde ikke kunnet klare det. Der var sprunget en muskel mellem det ene sidekammer og hovedkammeret. Han kom aldrig mere til at arbejde fysisk. De næste par år, især om vinteren, havde han lange sengelejer, hvor han af og til fik så alvorlige anfald, at vi måtte have bud efter dr. Horst. Jeg var konstant bange for, at min far skulle dø, og det var meget vigtigere for mig, end at der var krig i verden. Jeg var hele tiden optaget af min fars helbred, og anede ikke mere noget som helst om stillingen ved fronterne. I de år betød det heller ikke noget, at vi var tyske. Det var kun min far, resten af verden var ligegyldig.

Halvandet år før krigen sluttede, blev det bedre med min far, og nu blev mine forældre rigtige værnemagere.

Gynther Hansen, fotograferet foran hjemmet i Varnæs sammen med sine forældre ved sin konfirmation i foråret 1946. Privateje.

Særlig alvorligt eller farligt for de danske, var deres job nu ikke. Min bror, der var sytten år ældre end mig, arbejdede på Brørup slagteri. Han overtog kostforplejningen i en tysk ammunitionslejr i Langeskov syd for Brørup. Han fik et beløb for det af værnemagten og skulle så sørge for, at hver eneste soldat og alt andet personel i lejren fik rigeligt at spise. Det blev min far og mor, der overtog arbejdet i køkkenet og fik månedsløn for det af min bror.

Da der var gået nogle måneder, flyttede min far til Varde, hvor han overtog forplejningen på Damkjærs Hotel, som vist nok var hovedkvarter for de tyske styrker i Sydvestjylland. Når han kunne klare dette job tillige med det i Langeskov, var det, fordi det ikke var nødvendigt, at han selv bestilte noget fysisk eller anstrengte sin krop og sit hjerte. Han skulle bare sørge for, at der blev indkøbt, hvad køkkenet skulle

bruge, at arbejdet blev gjort, og at maden blev ordentlig tilberedt. Kort tid efter flyttede lejren i Langeskov til Starup syd for Grindsted. Min mor og bror flyttede med. Til mig fandt de et værelse oppe i Brørup by, så jeg kunne blive ved med at gå i skole der.

Mens jeg gik i den skole, godt et års tid vel, skete det kun to gange, så vidt jeg husker, at nogle af mine klassekammerater stak til mig, fordi jeg holdt med tyskerne. Men de andre i klassen tysede omgående på dem. I hele skoletiden og de aftener, vi trænede fodbold, blev jeg behandlet på lige fod med alle andre. Der blev råbt og sagt det samme til mig som til mine skolekammerater, og jeg deltog altid på lige fod i vore samtaler og diskussioner. Kun sagde jeg aldrig noget, når vi diskuterede krigen.

Jeg ved ikke, hvorfor jeg blev skånet. Måske var det lærerne, der havde forklaret dem, før jeg kom, at jeg jo kun var et barn, og at man ikke kunne forlange, at jeg skulle mene noget andet end mine forældre.

Men jeg blev aldrig inviteret hjem til nogen af mine klassekammerater, og udenfor skoletiden legede de aldrig med mig. Fra kl. 14 og til jeg gik i seng ved 22-tiden, sad jeg alene på et loftsværelse og læste først lektier, senere børnebøger. Jeg husker, at jeg læste alle Flemmingbøger på den tid. Jeg boede hos et ældre ægtepar. De var dansksindede og vidste udmærket, hvad min familie foretog sig. Men de behandlede mig både godt og kærligt. Sommetider havde de inviteret nogle bekendte for at spille kort. Så blev jeg inviteret ned og spillede med. Ud på aftenen gav det kaffe. Åh, hvor jeg glædede mig til disse aftener.

Omkring nytår 1945 var jeg på ferie hos min far i Varde. En formiddag var jeg med ham i banken, hvor han skulle

hente nogle penge og kvittere for modtagelsen. Jeg lagde mærke til, at han kun skrev »Hansen« og med utydelig skrift. Da vi kom ud, spurgte jeg, hvorfor han gjorde det. Han skulle da skrive både for- og efternavn, havde jeg lært i skolen. Far svarede (og jeg husker det endnu ordret): »Jo, for det er ikke sikkert, at tyskerne vinder denne krig, og så er der ingen, der skal vide, hvem jeg er, og hvor jeg kommer fra.« Jeg blev fuldstændig chokeret. Indtil dette øjeblik havde jeg aldrig skænket det en tanke, at Tyskland kunne tabe krigen, og ingen på vor side havde sagt det til mig. Der gik da også kun nogle dage, så havde jeg glemt det igen.

Et par uger før kapitulationen, rejste min mor og jeg hjem til Varnæs. Det var min far, som havde sendt besked om, at det ikke var godt at vide, hvordan det ville gå i de næste dage. Jeg var nu klar over, at han regnede med, at tyskerne ville tabe. Det gjorde mig ikke så meget denne gang. Dels havde han jo sagt det før, dels skulle vi hjem til Varnæs, og den havde jeg længtes efter i al den tid, jeg havde været i Brørup.

Den 4. maj var min mor og jeg ovre hos mine forældres bedste venner og spise til aften. De var danske og havde alle dage været det, som det var tilfældet med mindst 95 % af byens indbyggere. De vidste udmærket, at vi var tyske, men det havde aldrig generet noget ved venskabet.

Først på aftenen kom frihedsbudskabet fra BBC i London. Konen i huset blev ellevild af glæde, selvfølgelig. Hun tog først om sin mand, der var af et mere sindigt gemyt, og så om min mor, hvis hoved og overkrop hun vuggede fra side til side. Min mor og jeg var begge mere alvorlige og tavse. Min far og min bror var ikke kommet hjem endnu. Min far var måske i Varde, men vi vidste det ikke. Vi havde ikke hørt fra

ham i næsten en uge. Han var sikkert bange for, at vor telefon blev aflyttet. Hvor min bror var, anede vi ikke.

»Ih Ella,« sagde nabokonen, »tag det ikke så tragisk, det skal nok alt sammen blive godt for jer også«. »Jamen Christian og Lorenz,« sagde min mor. »De skal nok finde hjem. Christian har altid været en snu ræv«. Men vi mærkede alligevel, at vi lagde en dæmper på deres festaften og gik tidligt hjem og i seng.

De næste dage stod jeg tit sammen med de andre børn fra gaden henne ved branddammen. Jeg følte mig stadig som tysk, men snakkede aldrig om det. De snakkede tit om, hvad de havde set og læst i Billed Bladet, eller hvad deres forældre havde læst i Jydske Tidende eller Hejmdal om Montgomery og Eisenhower og alle de andre amerikanske generaler, som havde ladet deres kampvogne race af sted i en enorm fart tværs gennem Tyskland. De snakkede om landgangen på den franske kyst, hvor englænderne og amerikanerne havde sendt tusinder af skibe over kanalen. Himlen havde været sort af flyvemaskiner, og det var lykkedes dem at få sendt i tusindvis af kanoner og kampvogne over kanalen.

Mange gange, når jeg gik hjem efter en sådan samtale, tænkte jeg: Nu er det blandt danskerne, det foregår, og blandt amerikanerne og englænderne. Det er der alt det eventyrlige og spændende findes. I begyndelsen af krigen havde det været hos tyskerne, det hele skete, og hvor alt var fantastisk. Men nu skulle jeg love for, at de var kommet ordentlig ned med nakken.

Jeg cyklede til Aabenraa. Ude på hovedvej 10 så jeg dem komme slæbende og traskende, trætte og sammenfaldne og modløse. De første dage stod jeg længe ad gangen på en mur i et nabo- hus til politistationen. Derfra kun-

ne jeg se ind i gården, hvor der hvert andet øjeblik kom personbiler eller lastvogne kørende ind læsset med det, vi den gang kaldte stikkere. Der blev hevet og revet og slået til dem for at få dem ud af bilerne i en fart. Af og til blev der slået til dem med maskinpistolernes løb, for at få dem endnu hurtigere ud. Alle de, der stod oppe på muren, hujede og skreg og spyttede efter fangerne, hver gang der kom en ny bilfuld og råbte: »Stikkere, svin, banditter«.

Som sagt, jeg stod der tit, for jeg syntes, det var spændende. Her skete virkelig noget. Men jeg råbte ikke og spyttede ikke, for jeg kunne ikke lade være med af og til at tænke på, at de folk måske ikke havde lavet andet, end hvad min far og mor og bror havde gjort. Alligevel var jeg meget optaget af dem, der blev kørt ind i politigården og jaget ind i politistationen. Selv om jeg havde stærke tyske sympatier, syntes jeg, det var i orden, at stikkere og landsforrædere blev sat fast. Jeg var jo opdraget til, at politiet altid havde ret, og det samme måtte også gælde de frihedskæmpere, der var på politiets side og hjalp dem. Jeg kunne derfor heller ikke lade være med at betragte dem, der blev arresteret, som forbrydere, selv om de var tyske som mig selv og min familie. Jeg ved ikke, hvordan jeg fik de to ting til at hænge sammen, for ikke på noget tidspunkt bebrejdede jeg min far og mor noget.

Hver gang jeg var i Aabenraa, købte jeg en bunke aviser, Information, Morgenposten, Politiken og Jyllandsposten. Jydske Tidende havde vi selv derhjemme. Jeg sad i flere timer ved køkkenbordet og læste aviserne, som nu måtte skrive om alt. Efterhånden gik det op for mig, hvad tyskerne, især SS, Gestapo, og personalet i KZ-lejrene, havde præsteret under krigen. Det havde jeg aldrig hørt om før. I begyn-

I dagene efter befrielsen den 5. maj 1945 kunne man ad landevejene til grænsen imod syd se lange rækker af tyske soldater vandre med trækvogne, på cykler og i biler, belæsset med militært udstyr eller varer, som de havde fået fat i. Ved grænsen blev de frataget alt. Det var en hær, der så helt anderledes ud end fem år tidligere, da den marcherede ind. Her er en lille del af den slagne hær fotograferet af fotograf Th. Christesen ved politistationen i Aabenraa. Historiske Samlinger, Aabenraa.

delsen troede jeg det ikke. Det måtte være engelsk propaganda. Min mor var overbevist om det samme.

»Jeg er født og opvokset i Tyskland,« sagde hun, »jeg kender mange tyskere, og de er alle sammen lige så anstændige og ordentlige mennesker som danskerne. Ingen skal bilde mig ind, at de har kunnet gøre sådan noget som KZ-lejrene.«

Selv kom jeg efterhånden i tvivl. Alle aviser skrev det jo, og alle snakkede om det. Enkelte havde snakket med en, der havde været i en af lejrene og var sluppet levende fra det. Jeg begyndte at tro på det og begyndte både at tænke og føle, at det land og det folk kunne jeg ikke have noget at gøre med.

En aften omkring den 14. eller 15. maj

stod vi igen en flok henne ved branddammen. Jeg stod som sædvanlig tavs og lyttede. De andre viste billeder og snakkede om Montgomery, som lige havde været i København. Han stod foran i en jeep, men den kunne næsten ikke komme frem, så mange mennesker var den omgivet af. De råbte og klappede i hænderne. Der var også en, der havde billeder fra befrielsesaftenen i København, hvor folk var sprunget op på taget af en sporvogn og havde sat små dannebrogsglask fast foran på den.

Det var endnu lyst, da jeg gik hjem. Da jeg var i nærheden af, hvor jeg boede, sagde jeg pludselig højt til mig selv: »Jeg vil være dansk. Fra nu af vil jeg være dansk.« Og det har jeg så været.

Min største bekymring, da jeg lidt

senere lå i min seng, var om de andre drenge i landsbyen ville acceptere, at mit skift var ærligt ment, eller om de ville tro, at jeg bare svingede om, fordi nu var det danskerne, der var ovenpå, og de allierede der havde vundet.

Det gjorde mine kammarater ikke. Aldrig nogensinde er jeg blevet hånet, fordi jeg har været tysksindet. Måske skyldes det, at jeg altid har bekendt kulør, når det var naturligt, og uden videre har fortalt, hvordan min holdning og min opvækst formede sig, indtil jeg var fjorten år.

Løvrigt husker jeg det ikke som nogen særlig dramatisk beslutning. Vi havde altid talt sønderjysk hjemme. Jeg havde altid gået i dansk skole og altid læst først danske børnebøger, senere dansk voksenlitteratur. Allerede før kapitulationen havde jeg læst Blicher, Bjørnson, Thomas Olesen Løkken osv. Hver morgen i skolen havde jeg sunget danske morgensange, og på andre timer af dagen danske fædrelandssange.

Især har morgensangene været med til at forme mig. De virker stadigvæk stærkt ind på mig i mange lag, når jeg synger dem. Hele min krop og mit sind

fyldes af en egen glæde og sødme, og jeg mærker en mild og dejlig rislen løbe ned gennem ryggraden.

Derimod havde jeg i 1945 ikke læst en tysk bog og kendte ikke en eneste tysk forfatter, og jeg kendte ingen tyske sange ud over de slagere, min bror og mor sang med på, når de blev spillet i radioen derhjemme, og så julesalmerne »Stille Nacht,« og »Oh, Tannenbaum.« Dem sang min mor med mig, og vi hørte dem hvert år mange gange i radioen. Hvis jeg skal genopleve en rigtig drivende, sentimental julestemning, så er det de tyske salmer, jeg skal synge og høre. På samme måde lærte jeg i folkeskolen hele den ældre, danske historie med Uffe hin Spage, Ragnar Lodbrog, Absalon, Asser Rig, Saxo, Valdemarerne, Knud Lavard osv., mens jeg intet anede om tysk historie før Adolf Hitler bortset fra Første Verdenskrig.

Faktisk tror jeg ikke, at mit forhold til Tyskland på det tidspunkt var stort anderledes end en fanatisk tilhængers forhold til en bestemt fodboldklub. Den slags kender jeg nemlig også til, så jeg ved, hvad jeg snakker om.

Retningslinjer for den personlige omgang med den danske befolkning

I forbindelse med den tyske planlægning af »Operation Weserübung« udfærdigedes den 13. marts 1940 en omfattende ordre fra general v. Falkenhorst vedrørende den planlagte besættelse af Danmark og Norge. Ordren var naturligvis tophemmelig. Til denne ordre knyttede sig nogle bilag, bl. a. retningslinjer for besættelsestropperne omgang med den danske befolk-

ning. I dette bilag, der blev uddelt til de tyske soldater før invasionen, gives der en karakteristik af danskerne, som er ganske interessant - ja, faktisk så interessant, at den formodentlig allerede under besættelsen cirkulerede i kopi blandt den befolkning, som den beskriver. I hvert fald er originalen til ovenstående gengivelse skrevet på en dansk skrivemaskine. Den er afleveret

Jeder Angehörige der Wehrmacht muss sich bewusst sein, dass er nicht Feindland betritt, sondern dass die Truppen zum Schutze des Landes, zur Sicherung seiner Bewohner in Dänemark eingerückt sind. Daher ist folgendes zu beachten:

I. Der Däne hat ein starkes Nationalbewusstsein. Darüber hinaus fühlt er sich dem dänischen Volk verwandt mit den skandinavischen Völkern. Also: Alles vermeiden, was die nationale Ehre verletzen kann.

II. Der Däne ist freiheitsliebend und selbstbewusst. Er lehnt jeden Zwang und jede Unterordnung ab. Er hat keinen Sinn für militärische Zucht und Autorität. Also: Wenig befehlen, nicht ausschreien. Das erfüllt ihn mit Widerwillen und ist wirkungslos. Sachlich aufklären und überzeugen. Humorvollen Ton erreicht mehr. Unnötige Schärfe und Bevormündung verletzen das Selbstgefühl und sind zu vermeiden.

III. Der Däne besitzt viel Bauernschlaueit, Verschlagenheit, die bis zur Unaufrichtigkeit geht.

IV. Der Däne ist wirtschaftlich. Seine Interessen bewegen sich hauptsächlich um materielle Lebensfragen. Jede Beschränkung in seinen Bedürfnissen empfindet er besonders hart. Also: Eingriffe in das persönliche Eigentum nach Möglichkeit vermeiden. "Besorgen", "organisieren" und dergleichen sind verboten.

V. Der Däne liebt ein heiliches, behagliches Dasein. Er ist zu gewinnen durch Freundlichkeit, durch kleine Aufmerksamkeiten und Anerkennung seiner Person.

VI. Das handelstreibende Volk zeigt Neigung für England. Er verabscheut den Krieg. Für die Ziele den nationalsozialistischen Deutschland besteht mit wenigen Ausnahmen kein Verständnis. Also: Politische Auseinandersetzungen vermeiden.

VII. Die deutsche Sprache wird von vielen Dänen verstanden.

til Haderslev Museum i 1961 og gengives her i formindsket størrelse. Teksten lyder i dansk oversættelse:

Ethvert medlem af værnemagten må være klar over, at han ikke er kommet til et fjendtligt land, men at tropperne rykker ind i Danmark for at beskytte landet og sørge for befolkningens sikkerhed. Der må derfor tages hensyn til følgende:

1) Danskeren har en stærk nationalfølelse. Desuden føler det danske folk sig beslægtet med de skandinaviske folk.

Derfor: Undgå alt, hvad der kan krænke hans nationale ære!

2) Danskeren er frihedselskende og selvbevidst. Han afviser al tvang og underkastelse. Han mangler sans for militær disciplin og autoritet.

Derfor: Giv ham kun få ordrer, råb ikke op - det fylder ham med modvilje og er virkningsløst. Oplys ham sagligt og overbevis ham! Der nås mere med en humoristisk tone. Unødigt strenghed og formynderskab krænker hans selvfølelse og må undgås.

3) Danskeren er i besiddelse af me-

gen bondesnuhed og en snedighed, der grænser til upålidelighed.

4) Danskeren tænker rationelt. Hans interesser bevæger sig hovedsagelig om materielle problemer. Enhver begrænsning af sine fornødenheder føler han særlig hårdt.

Derfor: Undgå så vidt muligt indgreb i den personlige ejendomsret! »Langfingret, organiseret« o. lign. er forbudt.

5) Danskeren elsker en hyggelig og behagelig tilværelse. Han kan vindes ved venlighed, små opmærksomheder og personlig anerkendelse.

6) Som handelsnation er Danmark engelskorienteret. Danskeren afskyr krig. Det nationalsocialistiske Tysklands mål møder - med få undtagelser - ingen forståelse.

7) Mange danskere forstår tysk.

Efter dansk oversættelse i den parlamentariske kommissionsberetning, bind 12: Beretning til Folketinget afgivet af den af tinget under 25. oktober 1950 nedsatte kommission i henhold til grundlovens § 45. Tyske dokumenter, side 376f. Den originale, tyske tekst, der afviger en smule fra ovenstående, er gengivet i bind 12 side 64f.

Ny udstilling i Tønder Museums ældste del.

Tønder Museum er netop ved at lægge sidste hånd på en nyopstilling af museets permanente udstilling i museets ældste del – porthuset til det gamle Tønder Slot. Porthuset er bygget 1574-79, Tønder Slots tredje og sidste byggeperiode, måske af bygmesteren Hercules von Oberberg.

Museets nyopstilling viser jordfund af husgeråd og bygningsfragmenter samt kort- og billedmateriale af de tre næsten samtidige renaissanceslotte, der har ligget i og omkring Tønder: nemlig Tønder Slot, Trøjborg Slot og Grøngård jagslot.

Af de tre slotte fik Trøjborg den længste levetid. Det blev opført af Peter Rantzau ca. 1580 på et middelalderligt borganlæg, som hans bror, Daniel Rantzau, havde fået af den danske konge for fortjenstfuld dåd. Peter Rantzau byggede et firlænget slotsanlæg med et trappetårn i hvert hjørne ind mod gården. Nord- og sydfløjen havde svungne renaissancegavle med sandstensornamenter og en sandstensløve på hver afsats. Et gavlfragment (deponeret af Skov- og naturstyrelsen) med tilhørende løve indgår i museets udstilling.

Trøjborg førte en omtumlet tilværelse som genstand for ejendomshandler mellem adelige slægter, indtil det 1851 købtes af storbonden Knud Lausten Knudsen. Denne var kun interesseret i avlsgården og skrev samme efterår til indenrigsministeriet og tilbød slottet til »offentligt brug«. Indenrigsministeriet sagde nej til tilbudet, og K. L. Knudsen så ingen anden udvej end at lade slottet bryde ned, hvilket påbegyndtes 1854.

Det andet slot, der er repræsenteret på museet, er Tønder Slot, hvis hovedbygning lå på slotspladsen bag det nuværende museum. Slottet blev opført 1511-1579 som forsvar for Tønder mod ufredelige skibe på den dengang sejlbare Vidå. Allerede 1677 havde slottet helt mistet sin forsvarsmæssige betydning, og forsvarsbastionerne blev jævnet med jorden. O. 1750 blev selve slottet helt nedbrudt, kun porthuset og et kælderrum under selve slottet blev bevaret. På museets udstilling vises basalt- og sandstenshoveder fra slottets repræsentationsværelse samt en del kulturlagsfund fra gravninger på selve slotsbanken, stammende fra hele Tønder by, der i et par hundrede år læssede affald fra byen af på banken.

Grøngård er det sidste og mindste slot i slotsstreklovet, opført 1570 af Chr. III's bror Hertug Hans, der ønskede et sted, hvorfra han kunne gå på jagt. Slottet fik kun en levetid på 90 år, så solgtes det til nedrivning (bl. a. er den tidligere amtsstue på Gråbrødretorv bygget af sten fra Grøngård). Vi kender Grøngårds grundplan, men ikke dets facader. Ved Nationalmuseets udgravning af slottet 1953 fandtes meget smukke bygningsfragmenter samt fint husgeråd, der indgår i museets udstilling.

Nyopsætningen på Tønder Museum giver et enkelt, men klart billede af renaissancearkitektur på Tønderegnen, en kulturarv, der har været ret upåagtet for de fleste i det vestslesvigske område. Udstillingen kan ses i museets normale åbningstid, 1. nov.- 1. maj kl. 13-17, 1. maj-1. nov. kl. 10-17, mandage lukket.

Inger Lauridsen

på de nordslesvigske museer

Haderslev museum

7. april til 6. maj: *Syddjysk Kunst 1990*

En gruppe kunstnere er gået sammen om en udstilling af maleri, grafik, billedvævning og skulptur. Arr. Haderslev Kunstforening.

7. april *Frilandsafdelingen*

De gamle landbobygninger åbnes for sommersæsonen.

Midtsønderjyllands Museum

8. april Museet åbner for sommersæsonen, med en udstilling om »Lægeplanter i natur og have«. Udstillingen er produceret af Naturhistorisk Museum i Århus.

24. april I forbindelse med lægeplanteudstillingen holder heksen Danny Druehyld, Rold Skov, foredrag på Gram Slotskro om heksens brug af lægeplanter. På museet vil udstillingen være åben klokken 18.30-19.30. Foredraget starter klokken 19.30.

Museet på Sønderborg Slot

Indtil 16. april Handelsbankens Kunstforening udstiller indkøbte værker.

27. april-5. juni Vægtæpper i gobelinvævning af væver Jonna Jacobsen udstilles sammen med keramik udført af Ruth Lorenzen og Randi Vangsgård.

Sønderjyllands Kunstmuseum

Indtil 3. juni *Erik Stæhr-Nielsen*

Retrospektiv udstilling med malerier, akvareller og tegninger.

4. april-3. juni *Friedenbotschaft*

En installation af Raffael Rheinsberg over arkæologiske undersøgelser af den tidligere danske ambassade i Berlin, som spillede en vigtig rolle i dagene op til den 9. april 1940. Installationen kan ses i Pumpehuset.

Aabenraa Museum

23. marts-16. april Fotoserie af Krass Clement om et døende menneske.

23. marts og indtil videre *Nybøl manden* nyopstilles og samtidig starter en udstilling om begravelsesskikke i nyere tid.

Litteratur om den 9. april 1940

Ved HENRIK FANGEL

Litteraturlisten medtager al trykt litteratur om begivenhederne i Sønderjylland den 9. april 1940 i form af officielle beretninger, breve, erindringer og senere fremstillinger, så vidt det har været muligt at finde frem til denne litteratur ved hjælp af diverse bibliografier og andre hjælpemidler. Listen gør således ikke krav på fuldstændighed. Mindre stykker om begivenhederne den 9. april, som indgår i andre værker eller udgør en del heraf, kan ikke forventes at være medtaget i listen. Med hensyn til litteratur, der behandler begivenhederne i en bredere, politisk og militær sammenhæng, henvises til den kommenterede litteraturliste side 111.

Bahnsen, K. og J. V. Løvgreen: 9. april. Kampene ved Bjergskov og Bredevad. København 1945.

Bech, C. J.: Da de kom. Fra Besættelsens første Dage. 1945. 116 sider.

Bergholt, I. J. I.: Ved grænsen i april 1940, i: Sprogforeningens Almanak 1972, s.66-72, ill.

Betænkning til Folketinget afgivet af den af tinget under 15. juni 1945 nedsatte kommission i henhold til grundlovens 45. Bind I: Undersøgelse af samtlige politiske og militære forhold, som kan tjene til bedømmelse af, hvorvidt der er grundlag for at gøre ansvar gældende over for ministre eller andre særlig ansvarlige i forbindelse med Danmarks besættelse af tyske tropper den 9. april 1940. Bilag, nr. 11: Generalkommandoen. Beretning om begivenhederne ved Hæren den 6.-9. april 1940, heri beretning fra styrkerne i Sønderjylland, side 80-92.

Claussen, S. E.: Begivenhederne i Sønder-

jylland 8. - 9. april 1940, 24 sider, København 1940.

Danmarks militære Besættelse. Tidsdokumenter II. Udg. af Folkung-Forlaget, uden år, 69 sider.

De så det ske. 9. april 1940-1980. Tillæg til Søndags- BT nr. 13, 27. marts 1980. 32 sider, ill.

Hartz, A.: - og således måtte det gå. København 1945: s. 11-29: Chef for 2. regiment og garnisonskommandant i Haderslev 9. april 1940.

Henriksen, H. C.: I et grænsesogn april 1940, i: Sønderjysk Månedsskrift 1947, s. 21-23.

Holdt, J.: Brede kirkes beskydning den 9. april 1940, i: Sønderjysk Månedsskrift 1945, s. 148-51.

139 breve om 9. april 1940. Skrevet af Kristeligt Dagblads læsere 1980, red. af Mona Clemmensen, 60 sider (breve fra Sønderjylland, s. 33-39).

Kjær, Peter: På Gammelting den 9. april 1940. Peter Kjær beretter, i: Haderslev-Samfundets Årsskrift 1985, s. 33-36.

Krog, Hans: Indtryk og oplevelser omkring den 9. april 1940 i Christiansfeld, i: Sønderjysk Månedsskrift 1950, s. 64-68.

Larsen, S. A.: Tiden forud for den 9. april - den 9. april - tiden der fulgte, i: Krigshistorisk Tidsskrift, årg. 21, 1985, s. 8-24.

9. april skildret i breve fra danske soldater, samlet og udgivet af Arne Stevns, 1950 (breve fra Sønderjylland, s. 53-161).

9. april 1940 på Sønderbro i Haderslev, i: Sønderjysk Månedsskrift 1965, s. 73-74.

Petersen, Hans: Da vi var indkaldt til sikringsstyrken og tiden der fulgte efter, i: Varnæs Birk, 10, 1985, s. 25-29.

Petersen, Peter: Soldater og befolkning i Kværs-Tørsbøl den 9. april 1940., i: Sønderjysk Månedsskrift 1981, s. 137- 43.

(Pontoppidan, Axel:) Kampen ved Hokkerup den 9. April 1940, København 1950, 32 sider, ill.

Skaarup, Knud: 9. april og 30. juni i Kværs, i: Sønderjysk Månedsskrift 1945, s. 129-36.

Sønderjylland 9. april 1940. Haderslev u. å.

24 sider, ill. (hertil »Folkeudgave«, 1941, 28 sider, ill.).

Thomsen, Alexander: Et Anslag mod Danmarks sydgrænse og et led i dets afværgelse - misteltenen blev ikke taget i ed. 1960. 32 sider.

Uldal, Olaf L.: På Gammelting den 9.april 1940, i: Haderslev-Samfundets Årsskrift 1984, s. 129-32.

Den 27. nov. 1940 afsløredes i Hertug Hans hospitalets lille grønnegård på Sønderbro i Haderslev et mindesmærke, en poleret granitsøjle med en urne, stående på en granitsokkel, som bærer navnene på de fire soldater, der faldt ved Sønderbro og på kasernen i Haderslev den 9. april 1940. Fot. Haderslev byhistoriske Arkiv

Også syd for Sdr. Hostrup, i Bjergskov plantage, i Lundtoft, Hokkerup og Bredevad er der rejst mindsten for de faldne soldater. I Padborg er rejst en mindsten for de tre grænsegendarmer, der meget tidligt om morgenen den 9. april blev skudt ned af civilklædte personer i jernbaneviadukten syd for stationen. Billeder og omtale af alle disse mindsten findes i Sprogforeningens Almanak 1947, s. 74-88.

Kampene i Haderslev den 9. april 1940

Under sin tilbagerykning imod nord passerede oberstløjtnant Hintz Haderslev, der var det nordligste sted, hvor der blev kæmpet den 9. april 1940. 3. Bataillon, der lå i garnison på Haderslev kaserne, gik om morgenen kl. ca. 5.30 i stilling ved Sønderbro ud for Hertug Hans hospitalet. En 37 mm fodfolkskanon blev anbragt ved gavlen af hospitalets anneks, hvorfra den kunne skyde mod syd, op ad gaden Sønderbro. Foran Slotsvandmøllen blev der lavet en vejspærring med en række mergelvoerne på amtsbanespooret, der passerede Sønderbro her. Bag den anbragtes to 20 mm kanoner. Det var denne spærring, som Søgård- styrken måtte passere, da den kl. ca. 7.30 nåede frem. Kort efter nåede de tyske styrker frem, og det kom til en kortvarig skudveksling. Både fra 37 mm og 20 mm kanonerne blev der afgivet skud imod de tyske panservogne, som besvarede ilden - med alvorlige følger for det danske mandskab. Ved 37 mm kanonen blev alle fem soldater ramt, to med døden til følge, og ved en af 20 mm kanonerne foran møllen dræbtes en soldat, ramt i hovedet af en kugle, mens to blev lettere såret.

En ordonnans fra kasernen meddelte nu regimentschefen, oberst Hartz, der selv var til stede, at al modstand skulle ophøre. Der blev kommanderet »Hold inde!«, men først da et hvidt klæde på en bajonet blev stukket frem fra et vindue i møllen, ophørte skydningen. Oberst Hartz blev ført til forhandling med den tyske divisionsgeneral, der befandt sig længere tilbage i kolonnen.

Imens var en fortrop af de tyske tropper rykket frem forbi møllen, udenom spærringen, og var snart fremme på Gammelting foran kasernen. Mandskabet her havde

endnu ikke modtaget oberstens ordre om at holde inde. Det rekylgævær, der var placeret ved kaserneporten ud imod Gammelting, åbnede derfor ild imod de tyske kampvogne, da de kom på skudhold. En tysk kampvogn kørte i stilling foran den store røde bygning på pladsens sydside, en anden ved jernbaneoverskæringen ved gavlen af retsbygningen på den modsatte side af pladsen. Der blev åbnet ild imod kasernen, fra hvis port besætningen ved rekylgæværet nu hurtigt trak sig tilbage. En tysk motorcyklist og to håndværkere, der arbejdede på kasernen, blev dræbt, ligesom en udkigspost i det ene af kasernens tårne blev dræbt af en granat. Skudvekslingen ophørte, da politimester Hartmann, der kendte ordren om indstilling af al modstand, trådte ud på pladsen fra politistationen med et hvidt håndklæde på sin spadserestok og råbte på dansk og tysk, at kampen skulle stoppe. Klokkeren var da 8.15.

Denne episode blev på afstand fulgt af afværgedelingen fra Søgård, som var holdt ind et par hundrede meter mod nord ad Christiansfeldvej. Som oberstløjtnant Hintz beretter, fik delingen ordre til, at der ikke måtte skydes, bl. a. fordi de tyske kampvogne var omgivet af mange civile personer.

Disse skudvekslinger i Haderslev var de sidste, som fandt sted den 9. april om morgenen. Der var da gået ca. fire timer, siden tyskerne var rykket over grænsen ved Kruså. Som det fremgår af billedet side 97, kunne de tyske tropper nu uhindret rulle videre nordpå med de store mængder af mandskab og materiel, som var sat ind i denne »Operation Weserübung«.

hf

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

med nyt om Sønderjylland

- historie
- kultur
- erhverv
- kunst
- dagligliv
- byer
- personer
- egne
- bøger
- museer

i fortid og nutid

Udgivet af

Historisk Samfund for Sønderjylland

AABENRAA BOGTRYKKERI

Leif Mogensen
Vestermarksvej 21 · 6200 Aabenraa
Telefon 74 62 25 49

... tryksager af enhver art

DANEBOÐ HØJSKOLE – ALS
4 måneders kurser med start i henholdsvis januar og september.
Korte sommerkurser.

Tlf. 74 46 41 12
Mogens Hemmingsen

Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

IDRÆTSHØJSKOLEN I SØNDERBORG

Højskole med lederuddannelse i gymnastik, boldspil, atletik og svømning.

Sommerkursus for kvinder og mænd 3. maj - 28. juli.

Vinterkursus for kvinder og mænd 3. oktober - 28. marts.

Skoleplan sendes.

Telefon 74 42 18 48
Hans Jørgen Nielsen

Aabenraa Fotosats

Aabenraa Fotosats ApS, Nygade 68 E, 6200 Aabenraa
Telefon 74 62 42 44

TRYKKERGAARDEN

HUMLEHAVEN · SKIBBROGADE 5 · 6200 AABENRAA · 74 62 63 66

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/S · VOJENS

Vi skaffer penge til huse

Kreditforeningen Danmark

Storegade 31,1. 6200 Aabenraa
74 62 53 00

Superfos Union a/s

CIMBRIA Byggemarked

Haderslevvej 2 · 6200 Aabenraa · Tlf.: 74 62 20 00

SKIFTER BIL

VOLVO

OVE ARKIL A/S
CIVILINGENIØR - ENTREPRENØR

HADERSLEV

SLÆGTSFORSKERENS BIBLIOTEK

WINDS BOGTRYKKERI
Gravene 12 · 6100 Haderslev
Telefon 74 52 22 31*

Speciale: Trykning af sønderjysk litteratur

